

İki Kaside Bağlamında Mütenebbî'nin İhşîdî Hükümdarı Ebû'l-Misk Kâfûr'a Methiye ve Hicivleri*

Fuat Daş**

Öz

Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî, Arap şiirinin X. yüzyılda yaşamış en güçlü simalarından biridir. Şair, sanatsal değeri yüksek şiirler kaleme almış hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde birçok şairi derinden etkilemiştir. Hayatı boyunca birçok hükümdarın sarayında bulunmuş, onlara methiyeler söylemiş ve ihsanlarına mazhar olmuştur. Bu hükümdarlardan biri de kendisine valilik vaadinde bulunan ve yaklaşık dört yıl himayesinde kaldığı İhşîdî hükümdarı Ebû'l-Misk Kâfûr'dur. Mütenebbî, aslen Habeşli siyahî bir köle olan Kâfûr'un himayesine girmeyi canı gönülden istemiş olmasa da kalbinin derinliklerinde yatan itibar elde etme arzusuna sonunda boyun eğmiştir. Kâfûr'a yönelik sanatsal değeri yüksek methiyeler söylemiş; lakin bu methiyelerinde samimi duygular yansıtmamış, kalbinin hissettikleriyle sözcüklere dökülen mısralar daima birbiriyle çelişmiştir. Öyle ki bu methiyeler sadece çıkar amaçlı söylenmiştir. Çünkü Kâfûr'un kendisine verdiği vaat gerçekleşmeyince methiyelerinde yücelttiği, bütün hükümdarlardan üstün gördüğü hâmisini en ağır sözlerle, aşağılayıcı ifadelerle yermiştir. Mütenebbî'nin Kâfûr için söylediği hem methiyeleri hem de hicviyeleri divanının nadide ürünleri arasında yer almıştır. Çünkü bu şiirler, sanatının zirveye ulaştığı bir dönemde kaleme alınmıştır. Ayrıca bu şiirler, Kâfûr'un himayesinde bulunduğu süre boyunca; umut, arzu, hayal kırıklığı, hüzn, özlem, nefret ve kin gibi şairin yaşadığı karmaşık duyguları yansıtmış ve yaşamından izler taşımıştır. Bu çalışmada; Mütenebbî'nin bir methiyesi ve bir hicviyesi özelinde Kâfûr'la ilgili kaleme aldığı ve divanında Kâfûriyyât olarak bilinen şiirleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Arap Şiiri, Mütenebbî, Ebû'l-Misk Kâfûr, Methiye, Hicviye.*

In the Context of two *Ķaşidas*, Mutanabbî's Praises and Satires to the *Ikhshîd* Ruler, Abu'l-Misk Kâfûr

Abstract

Abu'l-Tayyib al-Mutanabbî is one of the most powerful figures of Arabic poetry who lived in the 10th century. The poet wrote poems of high artistic

* Araştırma makalesi/Research article; Doi: 10.32330/nusha.930116

** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye, e-posta: fdas@bartin.edu.tr Orcid No: 0000-0003-1088-2177

Makale Gönderim Tarihi: 29.04.2021

Makale Kabul Tarihi : 25.02.2022

NÜSHA, 2022; (54): 43-72

value and deeply influenced many poets both in his lifetime and in later periods. He was in the palace of many rulers throughout his life, sang praises to them and received their grants. One of these rulers; He is the ruler of Ikhshīd, Abu'l-Misk Kāfūr, who promised him to be a governor and remained under his protection for approximately four years. Although Mutanabbî did not want to be under the protection of Kāfūr, who was originally a black slave from Ethiopia, he accepted the patronage of this ruler by submitting to his desire to gain prestige deep in his heart. He sang praises of high artistic value to Kāfūr; however, these praises did not reflect genuine feelings and the verses that were put into words with what his heart felt were always in contradiction with each other. So much so that these praises are said for profit only. Because, when the promise of Kāfūr to him was not realized, He satirized his protector, whom he praised in his praises and regarded as superior to all rulers, with the harshest words and derogatory expressions. Both the praise and satire of Mutanabbî for Kāfūr are rare products of the divan. Because these poems were written at a time when his art was most mature. In addition, these poems, during the time he was under the auspices of Kāfūr; It reflected the complex emotions of the poet such as hope, desire, disappointment, sadness, longing, hatred and grudge and carried traces of his life. In this study; Mutanabbî's poems, which he wrote about Kāfūr and known as Kāfūriyyât in his divan, were examined in particular as a praise and a satire.

Keywords: *Classical Arabic Poetry, Mutanabbî, Abu'l-Misk Kāfūr, Praise, Satire.*

Structured Abstract

One of the prominent poets of Arabic literature, Abu'l-Tayyib al-Mutanabbî wrote praises to many rulers and statesmen throughout his life, and remained in their palace under the patronage of some rulers. The Ikhshīd ruler, Abu'l-Misk Kāfūr, is one of these rulers. The poems written for this ruler and known as *Kāfūriyyât* constitute an important part of the divan of Mutanabbî. These poems generally took place around two subjects. First one; The poet's praises for the realization of the promise of governorship promised to him by the ruler, and the second subject is the satire he wrote to the ruler upon the failure of this promise.

Mutanabbî wrote a total of eight praise odes to his Ethiopian black protector Kāfūr, for whom he remained under his protection for approximately four years. In these praises, he made exaggerated expressions, made propaganda of Kāfūr's power and reign, exaggerated in his similes, and used all the possibilities of his art in order to receive his favors. However, his honor was hurt by the fact that he was under the auspices of a non-Arab who was originally from the slave class like Kāfūr and wrote praises, and he did not reflect his sincere and genuine feelings in these poems. So much so that while his praises to his former

protector, Sayf al-Dawla, stemmed from his admiration for him and the wishes he expected from him, his praise to Kāfūr was only due to the governor's promise he hoped to fulfill from him. Because with this promise, the dream of gaining reputation, which he has been pursuing since his youth, would come true.

The praise of Mutanabbî, which we dealt with in this study, was written within the frame of almost the same boundaries with the other ones. The poet starts the ode with the *naşîb* (*teşbîb*), which contains couplets on love, and then gives place to the wisdom couplets in the style of advice to Kāfūr. After this introduction, which constitutes approximately one-third of the ode, he glorifies Kāfūr with adjectives such as heroism, courage, generosity, forgiveness, faithfulness, and occasionally uses exaggerated and excessive expressions towards him. In the last parts of the ode, he is very diligent in gaining the consent of Kāfūr in order to achieve his dream goal by marketing his art and, as in many of his praise, this ode also implies the promise of governorship to Kāfūr in an explicit or implicit way.

When Kāfūr fails to fulfill his promise to Mutanabbî, the exaggerated praises of the poet turn into sharp satires. In these satires, he expresses his disappointment, sadness, and regret for the praises he once wrote, as well as his hatred for Kāfūr, when his dream of the governorship he planned to achieve was destroyed. While there are contradictions between the words that are poured into lines with his heart in his praises, this is not the case at all in his satires. Because he reveals the hatred he has kept in his heart against his protector for years in these satires. So much so that the Mutenebbî humiliates Kāfūr with exorbitant expressions and contents rather than ridiculing or kidding him, attacks the physical characteristics of Kāfūr, his lineage by stating that he originally belonged to the slave class, and thus consoling his rebellious and suffering spirit against a purchased slave. He writes the first satirical ode as soon as he escapes from Egypt, where he was forcibly held. This ode is regarded as a masterpiece in Arabic literature as well as being the most beautiful satire ode of the poet. He begins his ode by depicting his sad mood during his stay in Egypt, and then uses the heaviest and derogatory expressions of satirizing his protector, whom he once praised by standing hand and paw in front of him. He uses the exact opposite of all the expressions he uses in his verses in his satire. He also satirized Kāfūr and satirized all the slaves living in Egypt and the rulers who gave them opportunities. To summarize, the more beautiful and impressive the praise we have examined in the eyes of Kāfūr, the more ugly and destructive his satire. This shows that our poet is a strong poet who can write successful satires as much as praise.

Giriş

Arap şiiri denilince akla gelen ilk isimlerden biri hiç şüphesiz Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'dir (ö.354/965). Mütenebbî, şiirlerinde yaşadığı asrın siyasî, dinî ve kültürel yaşamını yansıtmakla birlikte aşırıya kaçan övgüleriyle, keskin ve aşağılayıcı yergileriyle, her biri derin manalar taşıyan hikmetli sözleriyle, dönem insanının karakterini anlatan güçlü tasvirleriyle, felsefî düşünceleriyle gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde Arap edebiyatının en güçlü şairlerinden biri olma vasfına sahip olmuştur. O, sadece usta bir şair olarak hafızalarda yer etmemiş aynı zamanda kalbinin derinliklerinde yatan, kendisini saray saray, ülke ülke gezdiren ve çalkantılı bir hayat yaşamasına sebep olan ihtiraslarıyla ve arzularıyla da tanınmıştır. Öyle ki hayatının bazı dönemlerinde en kudretli hükümdarların meclislerinde bulunarak, methiyeler söylerken bazen de hapisanede bir mahkûm veya çöllerde bir kaçak olarak yaşamıştır. Çalışmamıza konu olan Ebû'l-Misk Kâfûr'a (ö. 357/968) yönelik şiirleri de bu çalkantılı hayatın ürünleridir.

Mütenebbî, 303/915 yılında Kûfe'nin Benû Kinde mahallesinde doğmuştur. Asıl adı Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Abdissamed el-Cu'fî el-Kindî'dir.¹ Kendisine verilen "*peygamberlik iddia eden, gelecekte haber veren*" manalarına gelen Mütenebbî lakabını nasıl aldığıyla ilgili birçok rivayet mevcuttur. Bir rivayete göre bu lakap, Lazkiye'de ağır vergiler koyan yönetime karşı bir isyan girişiminde bulunması ve o dönemde isyan çıkaranlara genellikle isnat edilen peygamberlik iddiası üzerine hapse atılmasıyla ilişkilidir. Ancak bu rivayetten farklı olarak İbn Reşik el-Kayrevânî (ö. 456/1064) Mütenebbî'nin bu lakabı şiirlerindeki üstün başarıdan dolayı aldığını iddia etmiştir.² İbn Cinnî (ö. 392/1002) ise Mütenebbî'nin kendisini peygamberlere benzeten beyitler söylemesi nedeniyle bu lakabın ona verildiğini söylemiştir.³ Başka bir görüş ise Kur'ân ayetlerine benzer beyitler kaleme aldığı için verildiği yönündedir.⁴ Bunun gibi şairin bu lakabı almasıyla ilgili gerek sanatından gerekse karakterinden kaynaklanan birçok rivayet mevcuttur.

Kûfe'de yetişen Mütenebbî eğitim hayatına burada başlar. Keskin zekâsını fark eden babası, onu Şiî öğretilerinin baskın olduğu bir okula vererek burada edebiyat ve dil alanında çeşitli dersler görmesini sağlar. 312/924 yılında Şiî İsmâiliyye mezhebine mensup Karmatîlerin Kûfe'ye baskınından sonra ailesiyle birlikte Semâve çölüne gider ve burada yaklaşık olarak iki yıl boyunca bedevî Araplarla yaşar. Bu süre zarfında öz Arapça öğrenme imkânı bulur ve dil alanında kendini geliştirir. 315/927 yılında ailesiyle birlikte Kûfe'ye döner. Bu arada şiir söyleme yeteneği yavaş yavaş gelişme gösterir ve methiye türü şiirler söylemeye başlar. Methiye şairleri gibi para ve itibar kazanmak için şiirin bu yolda en güçlü vasıta olduğunu düşünmesi, şairin bu türe yönelmesinde etkili olmuştur.⁵ Bu nedenle medih şairlerinden Ebû Temmâm (ö. 231/846) ve Buhturî'ye (ö. 284/897) büyük hayranlık beslemiştir. İlk önce Karmatî inancına

mensup Ebu'l-Fadl el-Kûfi'ye bir şiir ithaf eder. Aralarında oluşan şair-hâmi ilişkisi neticesinde onun felsefî düşüncelerinin tesiri altında kalır. Hayatı boyunca feleğe ve insanlara karşı isyankâr karakterinin ve kötümserliğin kaynağı bu felsefî düşünceler olur. Daha sonra Kûfe'nin Karmatîler tarafından tekrar yağmalanmasından sonra 316/928 yılında Irak'a gider.⁶ Burada Muhammed b. Ubeydillâh el-'Ulvi'ye ve kendisine tasavvufu tanıtan ve Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) olayında rolü olan Hârûn b. Ali el-Evâricî'ye methiyeler yazar. Irak'tan sonra 318/930 yılında Şam'a geçer. Lazkiye ve Trablus'ta birçok bedevî şeyhine ve meşhur kişilere methiyeler söyler. Methiyeleriyle ulaşamadığı emellerini şiddete başvurarak elde edebileceği düşüncesiyle ulaşacağını düşünerek çok geçmeden Karmatîler lehine meydana gelen bir isyana, kendi siyasî hedeflerini gerçekleştirmek umuduyla dâhil olur. Bu isyanda bedevilere, yönetimin Arap olmayan unsurların eline geçtiğini ve Arapların gücünün tükendiğini söyleyerek onları kışkırtmaya çalışır.⁷ İsyanın bastırılmasından sonra İhşîdîler'in Humus Valisi Lu'lu' tarafından 322/934 yılında halkı kışkırttığı için hapse atılır ve iki yıl hapiste kaldıktan sonra serbest bırakılır.⁸

Hapisten çıktıktan sonra güçlü bir şair olması gerektiğini düşünen Mütenebbî, 325-328/937-940 yılları arasında Antakya, Lazkiye, Dimaşk, Taberiye ve Halep başta olmak üzere şehir şehir dolaşıp ücret karşılığında insanlara methiyeler yazar. Şöhreti artan şair, Suriye Emîrî'l-Umerâsı İbn Râik'in Dimaşk Valisi Bedr b. Ammâr el-Harşânî el-Esedî ile tanışır ve onun resmi şairi sıfatıyla ona karşı içten kasideler yazar. Ancak valiyle arası açılınca saraydan ayrılıp Suriye çölünde inzivaya çekilir. İnzivadan çıktıktan sonra 336/947-48 yıllarında Hamdânî Emîri Seyfûddevl'e'nin (ö. 356/967) Antakya Valisi Ebû'l- 'Aşâir'e methiyelerini sunar.⁹ Ebû'l- 'Aşâir, ertesi yıl Antakya'ya gelen Emir Seyfûddevl'e'ye Mütenebbî'yi takdim eder. Emir, sarayında birçok şair olmasına rağmen Mütenebbî gibi güçlü bir şairin kendi himayesinde olmasını isteyerek onu sarayına davet eder. Mütenebbî, methiyelerini oturarak, el etek öpmeyen okuyacağı şartıyla davete icabet edeceğini söyler ve emir de onun bu şartını kabul eder.¹⁰

Mütenebbî bir gün Seyfûddevl'e'nin de bulunduğu bir mecliste dilci İbn Hâleveyh (ö. 370/980) ile dil hususunda şiddetli bir münakaşaya dahil olur ve bu münakaşa esnasında İbn Hâleveyh, Mütenebbî'ye anahtar fırlatarak onu yaralar.¹¹ Seyfûddevl'e'nin bu olayda gerek sözlü gerekse fiili olarak kendisini desteklememesi üzerine Mütenebbî öfkelenir ve 346/957 yılında Halep'ten ayrılır.¹² Halep'ten ayrıldıktan sonra şair, Şam'a bağlı Saydâ' şehrinin valilik sözünü veren, sürekli kendisini davet eden İhşîdî hükümdarı Ebû'l-Misk Kâfûr'un yanına, Mısır'a gider.¹³ Mütenebbî'yi himayesine alan Ebû'l-Misk Kâfûr, İhşîdîler'in kurucu hükümdarı Muhammed b. Tuğç (ö. 334/946) tarafından on sekiz dinara satın alınmış aslen Habeşli siyahî bir köledir.

Hükümdar ondaki yeteneğin, zekânın farkına vardıktan sonra onu önemli görevlere getirir ve 946 yılında ölmeye önce daha on beş yaşında olan oğlu Ebû'l-Kâsım Ünûcûr (ö. 349/960)'a vasi tayin eder ve böylece Kâfûr'a yönetimde aktif bir rol vermiş olur. Ünûcûr'un 349/960'da vefatı üzerine idareye geçen kardeşi Ebû'l-Hasan Ali döneminde de Kâfûr'un hâkimiyeti devam eder ve 337-357/948-968 yılları arasında Mısır'ı istikrarlı bir şekilde yönetir.¹⁴

Kâfûr'un himayesinde arzuladığı valilik amacına ulaşamayan Mütenebbî, hâmisine ağır hicviyeler yazıp 350/961 yılının Kurban Bayramı gecesinde Mısır'dan kaçarak Kûfe'ye geçer ve orada kısa bir süre kaldıktan sonra Bağdat'a gider.¹⁵ Bağdat'tayken methiyeler dizdiği Büveyhî hükümdarı Adudüdevle'nin (ö. 372/983) daveti üzerine 354/965 yılında Şîraz'a intikal eder ve aynı yıl buradan Bağdat'a geçerken bir grup eşkıya tarafından yolu kesilerek öldürülür.¹⁶

Nitekim Mütenebbî'nin çalkantılı hayatını ve eşsiz sanatını bir çalışmaya sığdırmanın mümkün olmadığı ifade edilmelidir. Onun derin anlamlar taşıyan, farklı coğrafyalardan çeşitli kültürel izler barındıran şiirleri hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde sanatsal değerini korumuş, okuyan her kişiyi derinden etkilemiştir. Başta meşhur şair ve edip Ebû'l-Alâ' el-Ma'arrî (ö. 449/1057) olmak üzere birçok kişiyi kendisine hayran bırakmış,¹⁷ ayak dahi basmadığı coğrafyalarda İbn Hânî el-Endelüsî (ö. 362/973) gibi güçlü şairleri birçok yönden etkilemiştir.¹⁸ Daha hayattayken etrafını hayranları kuşatmış, hükümdarlar onun gibi güçlü bir şairi saraylarında görmek için bütün imkânlarını kullanmıştır. Kısacası Mütenebbî, Arap edebiyatının önde gelen en güçlü şairlerinden biri olma unvanını yüzyıllar boyunca elinde tutmuştur. Bu çalışma da onun iki kasidesi bağlamında İhşîdî hükümdarı Ebû'l-Misk Kâfûr'a şiirlerini değerlendirecektir.

1. MÜTENEBBÎ'NİN EBÛ'L-MİSK KÂFÛR'A ŞİİRLERİ

Mütenebbî'nin Ebû'l-Misk Kâfûr'a yazdığı şiirleri genel itibariyle methiye ve hicviye konuludur ve bütün bu şiirleri divanında "Kâfûriyyât" olarak bilinir. Kâfûriyyât şiirlerinde methiye ve hicviye konulu müstakil kasideler olduğu gibi bu konularla ilgili birkaç beyitten oluşan şiirler de mevcuttur. Bu konular dışında Kâfûr'un hükmettiği Mısır'daki siyasî olayları ele alan kasideler bulunmakla birlikte bu şiirlerin sayıca fazla olmadığı belirtilmelidir. Halep'te Seyfûdevle'nin yanında geçirdiği süreç boyunca siyasî olayları anlatan birçok şiiri olmasına rağmen Kâfûr'un yanında kaldığı sürede siyasî olayları ele alan fazla şiiri bulunmamaktadır. Bunun sebepleri arasında Mısır'da siyasî istikrarın varlığı ve şairin siyasî işlere fazlaca dâhil olmaması gibi hususlar, bunun sebepleri arasında sayılabilir. Öyle ki şair, Kâfûr'un yanında sadece iki tane siyasî temalı şiir kaleme almıştır.¹⁹

Mütenebbî'nin Kâfûr için yazdığı şiirler, uzun yıllar sarayında kaldığı Seyfûddeve için yazdığı şiirlere kıyasla azdır. Nitekim Seyfûddeve'ye şiirleri ona duyduğu hayranlık ve ondan beklediği isteklerinden kaynaklanır. Seyfûddeve'nin himayesinde hemen hemen arzulanı tüm emellerine erişme imkânı yakalar. Onun gözünde bu hükümdar Araplara özgü tüm değerleri temsil eder. *Seyfiyyât* olarak isimlendirilen şiirlerinde samimi ve içten duygularını yansıtır. Şiirlerinde onun için yüceltici sıfatlar kullanır, mübalağalı teşbihlere yer verir.²⁰ Ancak Kâfûr'a söylediği şiirlerinin çoğu ondan gerçekleştirilmesini umduğu valilik vaadinden kaynaklanır. Seyfûddeve'ye duyduğu hayranlık ve samimiyeti Kâfûr'a karşı duymaz hatta ruhuna istemediği duyguları yükleyerek methiyeler yazar ve bu methiyelerinde içtenlik göstermez.²¹ Bütün bu şiirlerinde önceki memdûhundan (Seyfûddeve'den) ayrılmış olmanın hüznünü, sadece amacına ulaşmak için şimdiki memdûhuna yazdığı ve samimi duygularından uzak zoraki övgülerini, amacının gerçekleşmemesi üzerine öfke, üzüntü, hayal kırıklığı vb. birçok duygusunu yansıtır. Öyle ki "Kâfûriyyât" şiirlerinde arzuların bir şairin kalbine nasıl hükmettiği apaçık görülmektedir. Çünkü onu Kâfûr'un himayesine götüren, ona karşı övgüler yazdıran ve övgülerin yergilere dönüşmesine sebep olan karşı koyamadığı bu arzular olur.

Mütenebbî'nin Kâfûr için başarılı şiirler yazmasında usta bir şair olmasının yanı sıra önceki memdûhuyla geçirdiği süreçte kaybettiği hayatı ve itibarı, şimdiki memdûhu Kâfûr'dan elde edebilme arzusu da etkili olmuştur. Kendisine vaat edilen valilik görevi, hayalini kurduğu, kalbindeki nefret duygularını dizginlediği, uğruna memdûhuna zoraki övgüler yazmaya katlandığı ve onunla itibar sahibi olmayı hayal ettiği büyük bir hedefti. Bu hedefine ulaşmak için Kâfûr'a yazdığı methiyelerinde yer yer mübalağalı ifadeler sarf etmiş, teşbihlerinde aşırıya kaçmış, onun ihsanlarına mazhar olabilmek için sanatının bütün imkânlarını kullanmıştır. Ulaşmak istediği arzusu kalbine öylesine hükmetmiştir ki bazı methiyelerinde yer yer üstü kapalı şekilde valilik arzusunu memdûhuna hissettirmiştir. Hayatını sanatıyla kazanan Mütenebbî, sanatını, hayatını kazanmakla birlikte bu arzusunu gerçekleştirmek suretiyle itibar elde etmek için kullanmıştır.

Nitekim itibar arzusu gerçekleşmeyince hayal kırıklığı yavaş yavaş Mütenebbî'nin şiirlerinde kendini göstermeye başlar. Hayal kırıklığı, aldatılma, pişmanlık duygularının tesiriyle de Kâfûr'a şiirlerinde sanatını konuşurur. Verilen vaatlerin yerine getirilmemesi sadece şairin onurunu incitmekle kalmaz artık şair, büyük bir hileyle karşı karşıya kaldığını anlayarak aynı beyitlere hem yergi hem de övgü anlamları yükleyen şiirler kaleme alır. Öyle ki sanatının dehasıyla bu hileye karşılık verir.²² Bu türden beyitlere, daha doğrusu şairin bu türden üslubuna daha çok Kâfûr'a söylediği şiirlerinde rastladığımızı belirtmek gerekir. Şu beyitler buna örnektir (Hafif):

تَفْضَحُ الشَّمْسُ كُلَّمَا ذَرَّتْ الشَّمْسُ
 سُبْحًا بِشَمْسٍ مِنْ مِيرَةٍ سِيَّوَاءٍ
 إِنَّ فِي تَوْبِكَ الَّذِي الْمَجْدُ فِيهِ
 لَضِيَاءٌ يَزْرِي بِكُلِّ ضِيَاءٍ

Güneş her doğduğunda siyah parıldayan güneşinle onu küçük düşürürsün (kusurlarını ortaya çıkarırsın).

*Asalet dolu elbisende (bedeninde) bütün ışıkları yok eden ışığın vardır.*²³

Bu beyitlerde Kâfûr'un ışığının güneşin ışığına üstün geldiğini, parlaklığının güneşin parlaklığından fazla olduğunu dile getirmiştir. Bu beyitler son derece güçlü methiye beyitleri olmasına rağmen dikkatlice bakıldığında bu beyitlerden her birinin hiciv beyti olduğunu görmemiz de mümkündür. Çünkü Kâfûr'un siyahî tenindeki parlaklığı veren güneştir ve güneş yok olduğunda onun parlaklığı da yok olacaktır. Her ne kadar onun parlaklığını ve ışığını güneşten üstün tutsa da bunların varlığının sebebi güneştir. Öyle ki bazı şârihler İbn Cinnî'den (ö. 392/1002) Mütenebbî'nin kendisine şöyle dediğini rivayet etmektedir: "İstersen *Kâfûriyât* şiirlerindeki methiyelerin hepsini hicviyeye dönüştürebilirsin".²⁴

Mütenebbî'nin Kâfûr'a en az methiyeleri kadar sanatsal değeri güçlü olan hicviyeler de yazar. Bu hicviyelerin yazılmasında hayallerinin fiyaskoyla sonuçlanmasının yanı sıra Arap olmayanlara karşı kalbinin derinliklerinde yatan nefret duygusu da etkili olur. Çünkü ona göre İslâm İmparatorluğunun çöküşünün sebebi Arap olmayan yöneticilerdir.²⁵ Öyle ki Kâfûr zeki, siyasi dehası olan, hükmettiği süre boyunca Mısır'da istikrar sağlayan, çevresindeki ulemayı himaye eden, bunlardan öte Habeşli bir köleyken Mısır'da hükümdarlık mevkiine kadar yükselen biri olmasına rağmen arzularının esiri olan Mütenebbî'nin hicviyelerinden kurtulamaz. Bu hicviyelerinde bir bakıma istemeden Kâfûr'a söylediği methiyelerinde gizlediği yahut dizginlediği nefret duygularını kusar. Özellikle de ileriki bölümlerde de incelediğimiz başarılı bir hicviye kasidesi olan "Dâliyye"sinde Kâfûr'a olan nefretini apaçık bir şekilde gösterir.

1. 1. Mütenebbî'nin Ebû'l-Misk Kâfûr'a Methiyeleri

Övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğundan övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır.²⁶ Mütenebbî'nin Kâfûr'la ilgili söylediği şiirlerinin büyük bir kısmını da bu türden şiirler oluşturur. Kâfûr'a yönelik toplamda sekiz methiye yazar. Bu methiyeler de dâhil bütün methiyelerinde hemen hemen aynı kanaati ve tutumu sergiler. Memdühunun sahip olduğu sıfatları tasvir etmekle beraber daha çok kendi şahsını, arzularını ve ulaşmak istediği amaçlarını yansıtır, mübalağalı bir gözle övülmeye değer şeylere bakış açısını sunar. Bu şiirlerinde övdüğü kişileri peygamberler seviyesine bazen de

bu seviyenin üzerine çıkararak aşırılık ve sıra dışılık sergiler.²⁷ Övdüğü kişilere methiyelerini okurken kalbiyle dudağının mütteliklik sağladığı durumlar olduğu gibi bunun tam tersi, kalbinin hissettikleriyle bu hislerin somut bir hal aldığı mısraların birbiriyle çeliştiği durumlar da olur. Şüphesiz ki Kâfûr'a yazdığı methiyeler ikinci durumu anlatan en iyi örneklerdir.

Mütenebbî Halep'ten ayrılıp Mısır'a gittiğinde Kâfûr'un huzuruna çıktuktan bir hafta sonra ilk methiyelerini okur ve şiirin giriş kısmında kötümser bir ruh hali yansıtır. Hem himayesine girmesinden dolayı memdûhu Kâfûr'a hoşnut olmadığını ima eder hem de böylesine kötü bir durumda olmaktan ötürü ölümden şifa umar. Ayrıca böyle bir giriş yapmasından dolayı birçok kişi tarafından kınanır.²⁸ Bu kasidenin ilk beyitleri şöyledir (Tavîl):

وَحَسْبُ الْمُنَايَا أَنْ يَكُنَّ أَمَانِيَا   كَفَى بِكَ دَاءَ أَنْ تَرَى الْمَوْتَ شَافِيَا
صَدِيقًا فَأَعْيَا أَوْ عَدُوًّا مَدَاجِيَا   تَمَنِّيْتَهَا لَمَا تَمَنِّيْتُ أَنْ تَرَى

Ölüme şifa gözüyle bakman bir musibet olarak kâfi sana ve arzulanmaları da (musibet olarak) kâfidir ölümlere!

Bir dost veya iki yüzlü bir düşman görmeyi dileyip de bu dileğinin seni bıktırması üzerine ölümleri temenni ettin.²⁹

Mütenebbî'nin Kâfûr'la ilgili söylediği methiyeleri apaçık bir yalan ve alışverişten ibaret olmakla birlikte sanatsal açıdan ve sergilenen üslup bakımından son derece başarılı kasidelerdir. Şair bu methiyelerine, dışı ve içinin birbirinden farklı olduğu iki renkli bir elbise giydirerek övgüyü alayla, ciddiyeti de şakayla harmanlamıştır. Kâfûr'u överken başkaları tarafından kınanmamıştır. Çünkü kendi arzulararak değil de bizzat Kâfûr'un davetiyle ona sığınmıştır. Ayrıca Seyfûddevl'e'yi methettiği gibi büyük bir hayranlıkla da onu övmemiştir. Şüphesiz ki o, verilen valilik vaaadinin yerine gelmesiyle hayatı boyunca yaşadığı hüsrânların son bulacağını, çocukluk hayalinin gerçekleşeceğini ve düşmanlarına ağır bir darbe indireceğini umut etmiş ve bu vaat için karakterinde olmayan davranışlar sergilemiştir. Bir zamanlar Seyfûddevl'e gibi özgür hükümdarların huzurunda oturur vaziyette şiirlerini okurken, bu vaat uğruna şimdi ise Kâfûr gibi bir kölenin huzurunda ayakta durur vaziyette şiirler okumuştur.³⁰

Kâfûr'a söylediği methiyelerinde alt sınıfa mensup insanların sıfatları olarak kabul gören kölelik ve zenciliği, bu sıfatlara sahip olan Kâfûr'dan arındırmaya çalışmış, sanatsal kabiliyetiyle bu sıfatları övgüye dönüştürmüştür. Ona karşı, “hasret kaldığım yüz”, onunla karşılaşma gününe de “dilemiş olduğum gün” gibi abartılı ifadeler sarf etmiş; zenciliğini aklamak için ise “ten elbisedir, ruhun beyazlığı elbisenin beyazlığından hayırlıdır” şeklinde sözler kullanmıştır. Lakin bütün bu övgülere rağmen çokça arzuladığı emellerine

ulaşamamıştır.³¹ Ayrıca Kâfûr'a yazmış olduğu methiyelerinde genel anlamda klasik Arap edebiyatında methiye şiirlerinde değinilmiş olan temaların dışına çıkmamıştır. Çağdaşları ya da kendinden önceki methiye şairleri gibi memdûhunu cesaretli, cömert, kararlı, azimli, zeki, sabırlı vb. sıfatlarla övmüştür.³²

1. 1. 1. Bir Methiyesi: “Günlerden Diliyorum”

Mütenebbî'nin Kâfûr'a söylediği sekiz methiyesinden bir tanesi de üzerinde değerlendirmeler yapacağımız Eveddu Mine'l-Eyyâm (*Günlerden Diliyorum*) adlı Dâliyye'sidir. Bu kaside toplamda 48 beyitten oluşmaktadır. Kasidenin ana teması methiye olduğu için Mütenebbî, klasik Arap şiirinde methiye temalı klasik kasidelerin ayrılmaz bir parçası olan ve kasideye romantizm katarak şiir değerini yükselten gazel türü beyitlerin bulunduğu nesîb (teşbîb) bölümüyle başlangıç yapmıştır. Bu şekilde bir başlangıç yapması methiye türü kasidelerin genel üslubuna sadık kaldığını ve geleneksel Arap şiirini taklit ettiğini göstermiştir. Gazel türü beyitlerinde alışlagelmiş benzetmelere ve temalara yer vermekle birlikte bu girizgâh bölümünde; günlerin sevgilisini kendisinden alıp götürdüğüne veryansın etmiş ve değişken karakterli olan dünyanın sevgilileri daima ayırdığını dile getirmiştir. Ayrıca klişeleşmiş bir tema olan sevgililerin yahut kabilelerinin ıssız çöllerde ve vadilerde yaptığı göç olgusuna değinmeden geçmemiştir. Burada develer üzerinde ayrılık acısından ağlayan sevgilileri iri gözlü geyiklere benzeterek onların sürmüş oldukları güzel kokularla vadinin güzel kokularının birbirine karıştığını anlatmıştır. Kısacası Mütenebbî nesîb bölümünde klişeleşmiş temalara değinmiş ve bu bölümün genel kriterlerine uygun hareket etmiştir (Tavîl):

1. وَأَشْكُو إِلَيْهَا بَيْنَنَا وَهِيَ جَنْدُهُ	1. أَوَدُّ مِنَ الْأَيَّامِ مَا لَا تَبُودُهُ
2. فَكَيْفَ بِحَبِّ يَجْتَمَعَنَّ وَوَصَلُهُ	2. يَبَاعِدُنْ حَبًّا يَجْتَمَعَنَّ وَوَصَلُهُ
3. فَمَا طَلَبِي مِنْهَا حَبِيْبًا تَرَدُّهُ	3. أَبِي خَلْقِ الدُّنْيَا حَبِيْبًا تَدِيْمُهُ
4. تَكْتَلِفُ شَيْءًا فِي طِبَاعِكَ ضَدُّهُ	4. وَأَسْرَعُ مَفْعُولٍ فَعَلَعْتُ تَغْيِيرًا
5. مَهَا كُلُّهَا يَوْلِي بَجْفَنِيْهِ خَدُّهُ	5. رَعَى اللهُ عَيْسَا فَارَقْتَنَا وَفَوْقَهَا
6. وَقَدْ رَجَلُوا حَيْدَ تَنَائِرِ عَقْدِهِ	6. بَوَادِ بِهِ مَا بِالْقَلْبِ كَانَهُ
7. تَفَاحَ مَسْكَ الْغَايَاتِ وَرِنْدِهِ	7. إِذَا سَارَتْ الْأَحْدَاثُ فَوْقَ نَبَاتِهِ
8. وَمِنْ دَوْغَا غَوْلِ الطَّرِيقِ وَبَعْدِهِ	8. وَحَالَ كِحْدَاهُنْ رَمَتْ بَلُوغَهَا

1. Günlerin dilemediği şeyi günlerden diliyorum. Ayrılığın neferi oldukları halde onlara ayrılığımızdan yakınıyorum.

2. O günler ki birlikte olduğumuz sevgiliyi alıp götürürken, o sevgiliyi ayrı düştüğü vakit nasıl getirir!

3. Adeti üzere izin vermedi dünya, daimî bir sevgiliye. Peki, benden ayırdığı sevgiliyi, nasıl isterim ondan.

4. (Ey dünya) Değişkenlik göstererek yaptığın en hızlı davranış, karakterinde olmayan bir şeyi tekellüfle yapmandır.

5. Allah, bizi ayırmasına rağmen üzerinde göz kapaklarından yanaklarına yağmur misali yaşlar akıtan o sevgilileri taşıyan develeri korusun!

6. Sevgililer yola koyulduklarında, kalplerin (hissettiği elemi), kolyesi dağılıp gerdan misali (yapayalnız kalan) vadi de (hissetti).

7. Yeşilliklerinde (sevgililerin) binekleri yol aldığında, sürdükleri güzel kokuyla vadinin Rand ağacından (yayılan güzel koku) birbirine karıştı.

8. Bu sevgililerden biri gibisine varmayı arzuladım. Onsuz yolun tehlikeleri ve uzaklığına duçardır benim halim.³³

Mütenebbî, nesib bölümünden sonra Kâfûr'a yönelik hikmet türü beyitler sınıfına da dâhil edebileceğimiz nasihat amacıyla söylediği beyitlere yer vermiştir. Sahip olduğu serveti doğru bir şekilde harcaması gerektiğini Kâfûr'a anlatmış, aksi takdirde hem saygınlığının hem de servetinin son bulacağını dile getirmiştir. Gücün de saygınlığın da ancak parayla olabileceğine, bu yüzden saygınlık yolunda paranın isabetli bir şekilde kullanılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu bölümü değerli kılan olgular arasında şairin bizzat kendi karakteristik yönünü tasvir etmesi de vardır. Bu karakteristik yönü; kalbinin arzularına güç yetirememesiyle ve onun her istediğini yerine getirmesiyle ilgilidir. Elinde olmadan kalbindeki arzuların gerçekleşmesi için ıssız çöllerde en kötü koşullar altında yolculuklar yapmak zorunda kaldığını dile getirerek içinde bulunduğu çaresizliği anlatmaya çalışmış ve kendisinin de bu durumdan yakındığını ifade etmiştir. Öyle ki Kâfûr gibi birçok kişiye methiye yazmasının sebebi, bu kalbin arzularına karşı koyamamasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle şair hayallerini gerçekleştirmek için birçok hükümdarın sarayında bulunmuş ve diyardan diyara yolculuklar yapmıştır.³⁴

وَقَصَّرَ عَمَّا تَشْتَهِي النَّفْسُ وَجَدَهُ
فِي نَحْلٍ مَجْدٍ كَانُ بِالْمَالِ عَقْدَهُ
إِذَا حَارِبَ الْأَعْدَاءِ وَالْمَالُ زَنْدَهُ
وَلَا مَالٌ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ قَلَّ مَجْدُهُ
وَمَرْكُوبُهُ رَجَالُهُ وَالثَّوْبُ جِلْدُهُ
مَدَى يَنْتَهِي بِي فِي مَرَادِ أَحَدِهِ

9. وَأَتَعَبَ خَلْقَ اللَّهِ مِنْ زَادِ هُمِّهِ
10. فَلَا يَنْحَلُّ فِي الْمَجْدِ مَالُكَ كُلَّهُ
11. وَدَبْرَهُ تَدْبِيرُ الَّذِي الْمَجْدُ كَفَّهُ
12. فَلَا مَجْدَ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ قَلَّ مَالُهُ
13. وَفِي النَّاسِ مَنْ يَرْضَى بِمَيْسُورِ عَيْشِهِ
14. وَلَكِنْ قَلْبًا بَيْنَ جَنبِي مَالُهُ

15. بِرَى جَسْمِهِ يَكْسَى شَفِوْفًا تَرْتَبَهُ
 فَيَخْتَارُ أَنْ يَكْسَى دَرُوعًا تَهْدَهُ

16. يَكْلِفُنِي التَّهْجِيرَ فِي كُلِّ مَهْمَةٍ
 عَلَيَّ مَرَاعِيَهُ وَزَادِي رَبِّدَهُ

9. Derdi artmakla birlikte tutkusu gönlünün arzuladığına yetmeyen kişi, Allah'ın en tükenmiş kuludur.

10. Bütün servetin saygınlık elde etmek için yok olmasın! Mal-mülk ile var olan saygınlık yok olur.

11. Malına güvenerek düşmanla savaştığı vakit saygınlığı bileğinin hakkıyla kazanan kişi gibi idare et servetini!

12. Yoktur bu dünyada serveti az olanın saygınlığı, saygınlığı az olanın serveti olmadığı gibi.

13. İnsanlar arasında bineği çıplak ayakları, gıysisi ise teni olan bir hayattan ibaret rahat bir yaşama razı olanlar vardır.

14. Ancak içimdeki şu kalbin beni belirli bir murada ulaştırarak son bulacak bir sınırı da bulunmamaktadır.

15. Zırh misali (gösterişli kıyafetler) giydirmeyi tercih eder, bilse de bu bedeninin ince gıysilerle rahat edeceğini.

16. Çöllerde yolculuk yapmaya sürükler beni. Bu çöllerde (olsa da atımın) azığı çöldeki bitkiler, benim azığım gri (deve kuşları).³⁵

Mütenebbî, nesib bölümünden sonra gelen ve kasidenin ana teması olan medih bölümüne geçiş yaparken, onuncu ve on birinci beyitlerde para ve saygınlık hususunda Kâfûr'un sahip olduğu güce dikkat çekmiş ve on yedinci beyitle başlayan medih bölümüne gönderme yapmıştır. Bu tutumuyla ana temaya oldukça yumuşak bir geçiş yaparak hüsn-ü tahallusa güzel bir örnek teşkil edecek bir geçiş imza atan şair, konunun aniden değiştiğini dinleyiciye fark ettirmemeye çalışmıştır. Böylelikle kısmen de olsa ana temaya keskin bir geçiş yapılmadığı izlenimini vermiştir. Bu medih bölümünde genel itibarıyla medih şairlerinin memdûhlarını övdüğü kahramanlık, cesaret, cömertlik, bağışlayıcı, vefakârlık gibi klasik sıfatlarla Kâfûr'u övmüş, kişinin bütün zorluklarla mücadelesinde kendisine yardımcı olan en önemli iki unsurun Kâfûr'a güvenmesi ve ona umut bağlaması olduğunu söylemiştir. Şair, bu beyitlerde Kâfûr'u övmekle yetinmeyerek kendi yaşadıklarını da dile getirmeye çalışmıştır. Çünkü Halep sarayından ayrılırken umutları hüsrana uğramış ve yaşadığı hayal kırıklıklarından sonra kendisini, Kâfûr'un himayesinde gerçekleştirmeyi planladığı hayallerle avutmuştur. Daha sonra yirminci beyitte küçük büyük herkesin Kâfûr sayesinde yaşadığını dile getirerek mübalağalı ifadeler kullanmış ve Kâfûr'u diğer güçlü hükümdarlar gibi nitelermeye çalışmıştır. Ayrıca ordusundaki askerlerin sadakatine, sürekli savaş aletleriyle talim yapmalarına, savaş meydanlarında gösterdikleri kahramanlıklara ve

sayıca fazla olduklarına değinerek kısmen de olsa düşmanlarına karşı onun gücünün propagandasını yapmıştır. Zaten Kâfûr'un Mütenebbî gibi güçlü bir şairi himayesine almasındaki amaç tam olarak da budur. Sahip olduğu saltanatın ve gücün, Mütenebbî'nin kaleminden çıkan aşağıdaki eşsiz beyitlerde olduğu gibi her yere yayılmasıdır:

17. وَأَمْضَى سِلَاحٍ قَلَدَ الْمَرْءِ نَفْسَهُ
رَجَاءَ أَبِي الْمِسْكِ الْكَرِيمِ وَقِصْدَهُ
18. هُمَا نَاصِرًا مِّنْ خَانِهِ كُلُّ نَاصِرٍ
وَأُسْرَةٌ مِّنْ لَّمْ يَكْثُرِ النَّسْلُ جَدُّهُ
19. أَنَا الْيَوْمَ مِّنْ غِلْمَانِهِ فِي عَشِيرَةٍ
لَنَا وَالِدٌ مِنْهُ يَفْدِيهِ وَلَدُهُ
20. فَمَنْ مَالَهُ مَالُ الْكَبِيرِ وَنَفْسُهُ
وَمِنْ مَالِهِ دُرُّ الصَّغِيرِ وَمَهْدُهُ
21. نَجَّى الْقَنَاَ الْخَطِيَّ حَوْلَ قَبَائِهِ
وَتَرَدِي بِنَاقِبِ الرِّيَاطِ وَجَرْدُهُ
22. وَتَمْتَحِنُ النَّشَابُ فِي كُلِّ وَابِلٍ
دَوِي الْقَسِيَّ الْفَارَسِيَّةِ رَعْدُهُ

17. Kişinin kuşandığı en keskin silah, cömertlik sahibi Ebû'l-Misk'e ümit bağlamak ve (hâmiliğini) gaye edinmektir.

18. Tüm hâmilelerinin ihanetine uğrayanların koruyucusu ve atalarının soyunu çoğaltmadığı (kimsesiz) kişilerin ailesidir o ikisi.

19. Ben bugün bir aşiretin içinde onun hizmetçilerinden biriyim. O ise efendimizdir, evlatlarının uğruna canlarını feda edeceği.

20. Yetişkinin canının ve malının sahibi odur, çocuğun azığının ve kundağının sahibi olduğu gibi.

21. Otağının etrafında mızraklarımızı çeker ve ince belli, asil atlarla (o nereye giderse peşinden) gideriz.

22. Sağanak yağmurları andıran ok atma talimleri yaparız. Bu oklar ki fırlatıldığında Acem yaylarının sesi (yükselir)gök gürültüsü misali.³⁶

Mısır halkı, Mütenebbî'nin Halep'ten ayrılıp Mısır'a gelmesi hususunda oldukça istekli davranmış ve onu Mısır'a gelmeye teşvik etmişlerdir. Çünkü böyle güçlü bir şairle düşmanlarını zayıflatmayı arzulamışlardır.³⁷ Mütenebbî, Mısır'a geldikten sonra Kâfûr'a söylediği methiyelerde kendisine bu şekilde davranan Mısır halkını övdüğü beyitlere de yer vermiştir. Şair, aşağıdaki beyitlerde onları aslana benzetmiş ve onların Kâfûr'a ait altınlar olduğunu; ancak altın misali elle değil de en çetin savaşlarda mızraklarla sınıandıktan sonra seçildiklerini söylemiştir. Mütenebbî, bu beyitlerde böyle bir tebaaya sahip olmasıyla Kâfûr'un gücünü ve bu tebaanın savaşçı yönünü övgüyle ön plana çıkarmıştır:

23. فَإِنَّ لَا تَكُنْ مِصْرَ الشَّرِّى أَوْ عَرِينَهُ
فَإِنَّ الَّذِي فِيهَا مِنَ النَّاسِ أَسَدُهُ
24. سَبَانَكَ كَافُورٌ وَعَقِيَانُهُ الَّذِي
بِصَمِّ الْقِنَالِ لَا بِالْأَصَابِعِ نَقْدُهُ
25. بَلَاهَا حَوَالِيَهُ الْعَدُوُّ وَغَيْرُهُ
وَجَرِيحًا هَزَلُ الطَّرَادِ وَجَدُهُ

23. Mısır ve inleri (aslanların çok olmasıyla bilinen) Şera bölgesi değil se de orada yaşayan insanlar bizzat (Şerâ'nın) aslanlarıdır.

24. (Onlar Kâfûr tarafından) parmaklarla değil de sert mızraklarla sınınmış ona ait altın ve külçelerdir.

25. Onunla birlikte (savaş halinde) düşmanla sınındıkları gibi düşmanın olmadığı (birbirleriyle yaptıkları) talimlerle de sınındılar.³⁸

Mütenebbî yukarıdaki beyitlerin akabinde methiye kasidelerinde genel bir övgü sıfatı olan memdûhunun bağışlayıcılığını methetmiş ve yapılan bir hata karşısında özür dilendiği takdirde affedici olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra onun simasının güzelliğini anlatmış ve bu güzelliği yitip giden gençliğine eşdeğer olarak görmüştür. Bu beyitlerde kullandığı ifadelerde mübalağa yaptığı apaçıktır. Çünkü birçok kaynak, siyahî Kâfûr'un fiziksel açıdan çirkin bir görünüme sahip olduğundan bahsetmektedir.³⁹ Öyle ki el-'Ukberî, siyahî Kâfûr'un fiziksel özelliklerini göz önünde bulundurarak Mütenebbî'nin onun için yirmi sekizinci beyitte söylediklerinin yalan olduğunu ifade edip bu konu hakkındaki görüşünü dile getirmiştir.⁴⁰

26. أَبُو الْمَسْكَ لَا يَفْنَى بَدَنِكَ عَفْوُهُ
وَلَكِنَّهُ يَفْنَى بِعَذْرِكَ حَقْدُهُ
27. فَيَا أَيُّهَا الْمَنْصُورُ بِالْجَدِّ سَعِيهِ
وَيَا أَيُّهَا الْمَنْصُورُ بِالسَّعِيِّ جَدُّهُ
28. تَوَلَّى الصَّبَابَةَ عَنِّي فَأَخْلَفْتُ طَيْبَهُ
وَمَا ضَرَبَنِي لَمَّا رَأَيْتُكَ فَقَدَهُ
29. لَقَدْ شَبَّ فِي هَذَا الزَّمَانِ كَهُولُهُ
لَدَيْكَ وَشَابَتْ عِنْدَ غَيْرِكَ مَرْدُهُ

26. Ebû'l-Misk'in merhameti senin günahınla tükenmez; ancak onun kini senin bir özrünle yok olur.

27. Ey azimle çabalayan ve çabalayarak azmeden muzaffer hükümdar!

28. Gençliğim beni bırakıp gitti, onun güzelliğini geride bıraktım. Seni görünce gençliğimin yok olup gitmesi beni yaralamadı.

29. Senin yanında bu zamanın yaşlıları gençleşirken, başkalarının yanında delikanlıları yaşlanır.⁴¹

Otuzuncu beyitle birlikte Kâfûr'a yapılan yolculuk esnasında kavurucu gündüz sıcağından, gecenin soğğundan bahsedilmiş ve hükümdara giden bu yolun zorluklarla dolu olduğu anlatılmıştır. Bu beyitle birlikte şair, klasik kaside de bir bölüm olan yolculuk (rahil) bölümüne başlangıç yapacak izlenimini dinleyicilere verse de akabinde gelen beyitler bunu desteklememiştir. Ayrıca

şair, bu zorluklara sabretme ve dayanma gücünü anlatarak Kâfûr'da gerçekleştirmeyi ümit ettiği amaç uğruna tüm zorlukları aşabileceğini yansıtmak istemiş olabileceği göz ardı edilmemelidir. Zira şair, otuz ikinci beyitte bir işi yapmak istediğinde o işi yapabilecek gücün kendisinde olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitlerde Kâfûr'u diğer hükümdarlardan üstün gördüğünü, cömertliğiyle etrafındaki insanları mutlu ettiğini de dile getirmiştir. Kasidenin bu kısmında dikkat çeken yönlerden biri de memdûhuna dizdiği methiyeler arasında gerçekleştirmeyi planladığı amacına göndermeler yapmasıdır. Örneğin, başka hükümdarlara gidenlerin amaçlarını gerçekleştiremediklerini, yalnız Kâfûr'a gidenlerin amaçlarına ulaştıklarını, sözüne sadık biri olduğunu ve verdiği sözlerin gerçekleşmiş olarak kabul edildiğini söylemiştir. Mütenebbî, sadece bu kasidesinde böyle bir üslup sergilememiş, aşağıdaki beyitlerde görüldüğü gibi hükümdara söylediği diğer methiyelerinin bir kısmında da kendisine verilen vaade açık ya da üstü kapalı bir şekilde göndermede bulunmuştur:

فَتَسْأَلُهُ وَاللَّيْلُ يَخْبِرُ بَرْدَهُ
فَتَعْلَمُ أَنِي مِنْ حَسَامِكَ حَدَهُ
تَدَانَتْ أَقَاصِيهِ وَهَانَ أَشَدُّهُ
إِلَيْكَ فَلَمَّا لَحْتِ لِي لَاحُ فَرْدَهُ
أَمَامَكَ رَبُّ رَبِّ ذَا الْجَمِيشِ عَبْدَهُ
قَرِيبٌ بِذِي الْكَفِّ الْمُقَدَّاةِ عَهْدَهُ
وَفِي النَّاسِ إِلَّا فِيكَ وَحَدُّكَ زَهْدَهُ
وَيَأْتِي فِيْ دَرِي أَنْ ذَلِكَ جَهْدَهُ
شَرِبْتُ بِمَاءِ يَعْجِزُ الطَّيْرُ وَرْدَهُ
نَظِيرِ فَعَالِ الصَّادِقِ الْقَوْلِ وَعَدَهُ

30. أَلَا لَيْتَ يَوْمَ السَّيْرِ يَخْبِرُ حَرَّهُ
31. وَلَيْتَكَ تَرَعَانِي وَحَيْرَانَ مَعْرَضِ
32. وَأَنِي إِذَا بَاشَرْتَ أَمْرًا أُرِيدَهُ
33. وَمَا زَالَ أَهْلُ الدَّهْرِ يَشْتَبِهُونَ لِي
34. يَقَالُ إِذَا أَبْصَرْتَ جَيْشًا وَرَيْدَهُ
35. وَأَلْقَى الْفَمَ الضَّحَاكَ أَعْلَمُ أَنَّهُ
36. فَزَارَكَ مِنِّي مِنْ إِلَيْكَ اشْتِيَاقَهُ
37. يَخْلُفُ مِنْ لَمْ يَأْتِ دَارَكَ غَايَةَ
38. فَإِنْ نَلْتُ مَا أَمَلْتُ مِنْكَ فَرِيمَا
39. وَوَعَدُكَ فَعَلْ قَبْلَ وَعْدِ لَأَنَّهُ

30. Ah keşke sorsan da gündüz (katlandığım) kavurucu sıcağından, gece ise soğuşundan bahsetse!

31. Keşke görseydin Hayran suyunun başında (beni), bilirdin kılıcın kadar keskin olduğumu.

32. Kafaya koyduğumda bir işi, mümkün olur o işin en imkânsız olanı ve kolaylaştır en zor olanı.

33. Sana gelirken insanların birbirine benzer olduğumu zannederdim. Eşi benzeri olmayan birini görmüş oldum, görünce seni.

34. Bir ordu ve emirini gördüğümde ise bana şöyle söylendi: Senin karşındaki emir, bu ordunun hem emiridir hem de hizmetkârı.

35. Gülen bir ağız görünce, bilirim ki yakındır o ağzın uğrunda canların feda olduğu avuçlarla (kavuşma) vakti.

36. Özlem dolu bir halde ziyarete geldim seni. İnsanlar arasında yalnız sanadır özlemim.

37. Sana gelmeyen kişi gayesini elinin tersiyle iter. (Ancak) sana gelirse kişi, güç ve gayretiyle gayesinin gerçekleşeceğini bilir.

38. Eğer senden istediğim şeye nail olursam, bu gayet tabiidir. Nice kez kuşların bile içmeye aciz kaldığı sular yudumlamışumdur.

39. Senin verdiği vaat yerine getirilmiş sayılır. Çünkü sözüne güvenilir kişinin verdiği vaat, o vaadin gerçekleşmesi demektir.⁴²

Mütenebbî kasidesinin son kısımlarını, memdûhunu övmenin yanı sıra kendisini öven, dileğini memdûhuna bildiren fahr türü diyebileceğimiz bazı beyitlere yer vererek sonlandırmıştır. Kâfûr'un himayesine girerken kendisini imtihana tabi tutmasını istemiştir. Böylelikle ne derece usta bir şair olduğunu anlayabileceğini söylemiş ve bu kanaatini bir kılıcın keskinliğinin ve yarış atının hızının ancak tecrübe edildikten sonra anlaşılacağı düşüncesiyle ifade etmiştir. Bu nedenle şair, sanatındaki ustalığını keskin bir kılıca ve hızlı bir yarış atına benzetmiştir. Ayrıca temenni ettiği hedefine ulaşmak için memdûhunun rızasını kazanma hususunda oldukça istekli davranmıştır.⁴³ Kırk altıncı beyitte kısmen de olsa açık bir şekilde memdûhuna dileğini sunmuş ve akabinde hükümdara verilen sözün yerine getirilmesi noktasında en cömert kişinin kendisi olacağını ve ona söylediği övgülerin ise en güzel övgüler olacağını bildirmiştir. Muhtemeldir ki şair, burada her şeyin karşılıklı olduğuna işaret etmiştir. Kasidenin son beytinde ise memdûhunun sahip olduğu güzelliğin bütün uğursuzlukları yok ettiğini, mutsuz insanlara mutluluk bahsettiğini dile getirmiştir

يَبْنَ لَكَ تَقْرِبِ الْجَوَادِ وَشَدُّهُ
فَأَمَّا تَنْفِيهِ وَإِمَّا تَعْمُدُهُ
إِذَا لَمْ يَفَارِقْهُ النَّجَادِ وَغَمُّدُهُ
وَلَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا الْبِشَاشَةَ رَفُّدُهُ
فَلِحِظَّةِ طَرْفِ مِنْكَ عِنْدِي نَدُهُ
عَطَايَاكَ أَرْجُو مَدَّهَا وَهِيَ مَدُّهُ
وَلَكِنَّهَا فِي مَفْخَرِ أَسْتَجِدُّهُ
وَيَحْمَدُهُ مِنْ يَفْضَحِ الْحَمْدَ حَمْدُهُ

40. فَكُنْ فِي اصْطِنَاعِي مُحْسِنًا كَمَجْرِبِ
41. إِذَا كُنْتَ فِي شَكِّ مِنَ السَّيْفِ فَابْلِهِ
42. وَمَا الصَّارِمُ الْهِنْدِيُّ إِلَّا كَفَيْرِهِ
43. وَإِنَّكَ لِلْمَشْكُورِ فِي كُلِّ حَالَةٍ
44. فَكُلُّ نَوَالٍ كَانَ أَوْ هُوَ كَائِنِ
45. وَإِنِّي لَفِي بَحْرِ مِنَ الْخَيْرِ أَصْلِهِ
46. وَمَا رَغْبَتِي فِي عَسَجِدِ أَسْتَفِيدُهُ
47. يَجُودُ بِهِ مَنْ يَفْضَحُ الْجُودَ جُودُهُ

48. فَإِنَّكَ مَا مَرَّ التُّحُوسَ بِكَوَكَبٍ وَقَابَلْتَهُ إِلَّا وَوَجْهَكَ سَعْدَةٌ

40. *Beni tercih etme hususunda deneyimli kişi gibi işinin ehli ol. Bir yarış atının iyi ve kötü yanlarını bu şekilde anlarsın.*

41. *Bir kılıcın keskinliğinde şüphen varsa tecrübe et! (Memnun kalırsan) alır, kalmazsan atarsın.*

42. *Keskin Hint kılıcı kınından çıkarılmadığı takdirde sıradan kılıçlardan farklı değildir.*

43. *Sen her durumda şükri hak edensin ve hiçbir şey bahşetmesen de gülüşündür hediye.*

44. *Bana bir bakışın, verdiğin ve vereceğin her hediyeyle eş değerdir.*

45. *Kaynağı hediyelerinin olduğu iyilik denizindeyim ve bu deniz (suyunu) çoğaltan hediyelerin artmasını umuyorum.*

46. *Benim arzum altın-para pul değildir. Yeni bir itibar kazanmaktır.*

47. *(İtibar vererek) cömertlik yapan kişinin cömertliği, bütün cömertliklerden üstün, onu methedenin övgüsü de bütün övgülerden üstündür.*

48. *Sen bir yıldızla karşılaşırsan ona uğursuzluk uğramaz. (Çünkü) senin yüzün ona ancak mutluluk verir.⁴⁴*

1.2. Mütenebbî'nin Ebû'l-Misk Kâfûr'a Hicviyeleri

Arap edebiyatının en eski ürünlerinden biri olan hiciv türü şiirlerinin Câhiliye toplumunda özel bir yeri olduğu ve Arap şairlerin, genel itibarıyla övgü şiirlerinde yer verdikleri cömertlik, yiğitlik, yardım severlik vb. üstün sıfatların tam zıddına hiciv türü şiirlerinde yer verdikleri bilinmektedir.⁴⁵ Arap şiirinin en büyük şairlerinden biri olan Mütenebbî de hiciv türü şiirlerinde cimrilik, korkaklık vb. sıfatlara yer vermekle birlikte hicvettiği kişinin fiziksel özelliklerini, nesebini, ailesini hedef alan küçümseyici, onur kırıcı hatta küfre varan sıfatlara yer vermiştir. Bir methiye şairi olduğu için bu türden şiirler fazla yazmamış ve hayatı boyunca Dabbe b. Yezîd el-Utbî, İshâk b. Keyağlağ ve Ebû'l-Misk Kâfûr olmak üzere sadece üç kişiyi hicivleriyle yermiştir. Hicvedilenler arasında Ebû'l-Misk Kâfûr, en fazla hicviye yazdığı kişidir. Şairin bu hicviyeleri, alay etmek ve dalga geçmekten uzak, kalbinin derinliklerinden gelen nefret ve kini gösteren keskin, yıkıcı ve çirkin hicviyelerdir.⁴⁶

Mütenebbî'nin Kâfûr için yazdığı mübalağalı methiyelerinin bir anda hicviyelere dönüşmesinin yegâne sebebi; Kâfûr'un kendisine verdiği vaadi yerine getirmemesiyle ilgilidir. Onun himayesine girer girmez bu vaadin gerçekleşmesini beklemesine rağmen; bu bekleyiş hiç düşünmediği kadar uzun sürmüştür.⁴⁷ Şiirlerinde bu vaadi açıkça ya da telmih ve ta'riz yoluyla bildirmesine rağmen Kâfûr bunu yerine getirmemiştir. Bunun ardındaki nedenin, şairin asıl amacının valilik görevini elde etmekten ziyade iktidar hırsına kapılmış olduğu düşüncesinin yattığı tahmin edilmektedir. Hayatının üçüncü evresi olan bu zaman diliminde şair, maddî ve manevî özgürlüklerinden mahrum bırakılmış, kalbinde nefret duyduğu hâmisine kasideler yazmak zorunda kalmıştır. Bu kasidelerinde, önceki hâmisi Seyfûddevlî'nin teveccühünü kaybetmesinden dolayı yaşadığı üzüntüsü ile şimdiki hâmisi Kâfûr'a olan nefretini açıkça yansıttığı görülmüştür.⁴⁸ Amacına ulaşamayacağını anlayan Mütenebbî, Mısır'dan kaçma planları yapmaya başlamıştır. Bunun farkında olan Kâfûr, şairi gözetlemesi için casuslar görevlendirmiştir. Çünkü Mısır'dan ayrılır ayrılmaz kendisine hicviyeler yazacağı tahmininde bulunmuştur. Gözetlendiğinin farkında olan şair kaçış planlarını ve Kâfûr'a olan hislerini gizlemiştir. Daha sonra Fustat'a gelen İhşîdî kumandanlarından Ebu Şucâ' Fâtik er-Rûmî'yle dostluk kurmuş, ona yazdığı şiirlerle hediyelerine nail olmuştur. Böylece Kâfûr'la arasındaki köprüleri tamamen atmıştır. Ne var ki teveccühünü kazanmaya çalıştığı Ebu Şucâ' Fâtik, 350/961 yılında ölünce artık Mısır'da yaşaması onun için imkânsız bir hal almıştır.⁴⁹ En sonunda bütün hazırlıklarını tamamlayıp aynı yılın Kurban Bayramı'nda Mısır'dan kaçarak Kûfe'ye oradan da Bağdat'a intikal etmiştir.⁵⁰

Mütenebbî'nin hicviyeleri onur kırıcı, fahiş ifadelerin ve çirkin içeriklerin olduğu hicviyelerdir. Güçlü kaleme ve gururlu bir kişiliğe sahip olan şairin hayatta üst üste yaşadığı hüsranslar, kalbindeki nefreti körüklemiş, insanlara ve kadere karşı intikam duygularını kabartmıştır. Öyle ki hicvettiği kişiye olan nefreti, ona karşı küçümseyici ve aşağılayıcı bir üslup takınmasına sebep olmuştur. Yerdığı kişileri alaycı ve çirkin bir şekilde tasvir etmiş, karakterini ve fiziksel özelliklerini hatta toplumdaki statüsünü hedef almıştır. Hicviyelerindeki alay konusu, hicvettiği kişiyi gülünç duruma düşürmekten öte; kırıcı, aşağılayıcı ve güldürmekten çok acı veren bir hâl almıştır. Mütenebbî bu türden şiirlerinin en güçlülerini şüphesiz ki Kâfûr'a yazmıştır. Bu şiirlerinde satın alınmış bir köleye karşı isyankâr ve acı çeken ruhunu teselli etmiş, onun için en aşağılayıcı lakaplar kullanmıştır. Kuveyfir (Kâfûrcuk), Ebü'n-Neten (Pis kokulu), Ebü'l-Beydâ (Bembeyaz), Üseyvid (Küçük Zenci) ve el-Ĥaşiyye (Hadım) gibi lakaplar bunlardan bazılarıdır.⁵¹

Mütenebbî'nin hicviyelerinde Kâfûr'a olan nefretinin yanı sıra elde etmeyi planladığı valilik hayalinin suya düşmesi üzerine ona karşı öfkesi de görülmektedir. Nitekim şair, hayalinin gerçekleşmeyeceğini kesin bir şekilde anladıktan sonra kalbinde yıllarca dizginlediği nefreti hicviyelerine yansıtmış

ve gerçek duygularını bu şiirlerinde haykırmıştır. Methiyelerinde söylediği mübalağalı sözler bir anda onur kırıcı ve argo sözlere dönüşmüştür. Bütün hükümdarların en güçlüsü ve en cömerdi olarak nitelediği memdühunu, artık köle pazarlarında iki kuruşluk değeri olmayan ve yeryüzündeki bütün cimrilere daha cimri biri olarak nitelemiştir.

Ebü'l-Misk Kâfûr, yarık dudaklı, göbekli, siyahî ve çirkin fiziksel özelliklere sahip hadım edilmiş biri olarak bilinmektedir. Mütenebbî hicviyelerinde Kâfûr'un bu özelliklerini hedef alarak onunla alay etmiş ve insanları ona güldürmüştür. Ancak insanlar nezdinde kendi şahsiyetini de küçük düşürmüştür. İnsanlar bu çirkin görünümlü adamın görünüşüyle alay etseler de onun zekâsına, ahlakına, siyasî işlerdeki maharetine ve yönetimdeki dehasına hayranlıkla bakmışlardır.⁵² Öyle ki zekâsı ve maharetinden ötürü İhşîdî hükümdarı Muhammed b. Tuğç (ö. 334/946) tarafından siyasî ve askerî alanlarda birçok önemli görevlere tayin edilmiş, çocukları Ênûcûr (Enûcûr) ve Ali'nin eğitimlerinden sorumlu tutulmuştur. Bundan dolayı da "Üstat" lakabıyla anılmıştır.⁵³ İnsanlar, Mütenebbî'nin Kâfûr'a yazdığı hicviyeleri okuduklarında gülseler de hiçbir zaman onu küçümseyip hakir görmemişlerdir. Aksine Mütenebbî'nin karakterini eleştirmişlerdir. Zira şair, Kâfûr'u ilk önce mübalağalı bir şekilde övüp ağır ifadelerle yermekle bir bakıma kendi kendisini yalanlamıştır. Ancak insanlar, her ne kadar şairin karakterini eleştirseler de bu hicviyelerdeki sanatına söz etmemişlerdir. Onların eleştirisi sadece karakterine ve Kâfûr hakkındaki düşüncelerine olmuştur.⁵⁴

1.2.1. Bir Hicviyesi: "Hangi Hâl ile Geldin Ey Bayram!"

Mütenebbî, hâmisî Kâfûr ile ilişkilerini koparıktan sonra, zorla tutulduğu Mısır'dan kaçmak için daima fırsatlar arar. En sonunda 350/961 yılının Kurban Bayramı günü Mısır'dan kaçır. Bu zamandan sonra uzun bir süre methiyeler söylediği hâmisî Kâfûr'a hicviyeler yazmaya başlar. Mütenebbî'nin Kâfûr'a yazdığı en güzel hiciv şiirlerinden biri bu başlık altında değerlendireceğimiz 'İdun Bi Eyyeti Hâlin (*Hangi hâl ile geldin ey bayram!*) adlı hicviyesidir. Bu kaside, Arap edebiyat eleştirmenleri nezdinde bir hiciv şaheseri olarak kabul görür.⁵⁵ Şair, kasidesine şöyle başlangıç yapar (Basîf):

بِمَا مَضَىٰ أَمْ بِأَمْرٍ فَيَكُ تَجْدِيدُ	1. عِيدٌ بَأَيَّةِ حَالٍ عُدَّتْ يَا عِيدُ
فَلَيْتَ دُونَكَ بَيِّدًا دُونَهَا بَيِّدُ	2. أَمَّا الْأَحْيَاءُ فَالْيَبْدَاءُ دُونَهُمْ
وَجَنَاءَ حَرْفٍ وَلَا جَرْدَاءَ قِيدُودُ	3. لَوْلَا الْعَلَىٰ لَمْ تَجِبْ بِي مَا أَحْبَبَ بِهَا
أَشْبَاهَ رَوْنَقِهِ الْغَيْدِ الْأَمَالِيدُ	4. وَكَانَ أَطِيبَ مِنْ سَيْفِي مُضَاجَعَةً
شَيْءٍ تَتِيمَةً عَيْنٍ وَلَا جِيدُ	5. لَمْ يَتْرِكِ الدَّهْرُ مِنْ قَلْبِي وَلَا كَبْدِي
أَمْ فِي كُؤُوسِكُمْ هَمْ وَتَسْهِيدُ	6. يَا سَأَقِيَّ أَحْمَرَ فِي كُؤُوسِكُمْ

7. أَصْخَرَةٌ أَنَا مَا لِي لَا تُحْرِكِي هَذِي الْمُدَامَ وَلَا هَذِي الْأَغَارِيدُ
8. إِذَا أَرَدْتُ كَمَيْتَ اللَّوْنِ صَافِيَةً وَجَدْتُهَا وَحَيْبَ النَّفْسِ مَفْقُودُ

1. Hangi hâl ile geldin ey bayram! Eskisi gibi (hüzünle) mi, yoksa (sevinç adına) yeni bir şeyle mi?
2. Sevdiklerime gelince, ayrı düşürdü onları çöl. Keşke seninle aramıza girseydi ıssız çöller.
3. Şayet itibar (arzusu) olmasaydı, ne ben (çöllerde) yol almış olurdum dayanıklı bir deve ve heybetli bir atla ne de onlar benimle.
4. ..ve kılıcıma sarılmaktansa yumuşak huylu, zarif, (tenlerinin beyazlığı) kılıç kadar parlayan cariyelere sarılmak daha güzel olurdu.
5. Felek (musibetleriyle) kalbimde ve ciğerimde güzel gözlere ve zarif boyunlara meftun olacak bir şey bırakmadı.
6. Ey sâkiler! Şarap mıdır kadehlerinizdeki yoksa uykuları harap eden keder midir?
7. Taş mı kesildim, ne oldu bana? Bu şarap ve şarkılar neden neşe vermiyor?
8. Koyu kırmızı şarap istediğim vakit hemen bulabilirken gönlümün sevgilisini bulamaz oldum.⁵⁶

Mütenebbî, kasidesine hüznü yüklü beyitlerle başlangıç yapmıştır. Gelen bayram gününe seslenerek mutluluk adına bir şeyler getirip getirmediğini sormuş ve Mısır'da kaldığı sürece önceki bayramların hep hüznü içinde geçtiğinden dem vurmuştur. Bir hiciv kasidesine böyle bir başlangıç yapmasıyla Kâfûr'a karşı nefret ve öfkesinin yanında ruhunun içinde bulunduğu üzüntüyü de dile getirmeyi amaçlamıştır. Kasidenin ilk beyitleri, şairin Mısır'da kaldığı hüznü yaşamı yansıtmaktadır. Çünkü umutlarla geldiği bu topraklardan hüznüyle ayrılmıştır. Ayrıca böyle bir giriş, kasidenin sanatsal değerini yükseltmiş, doğrudan dinleyen kişinin ruhuna hitap etmeyi başarabilmiş ve dikkatini çekebilmiştir. Bu beyitlerde; sevdiklerinden uzak olduğundan dolayı Müslümanlar için sevinç ve mutluluk anlamı taşıyan bayramın, kendisi için aynı duygular ifade etmediğini ve sevgililerden uzak bayram gününün bir anlam taşımadığını dile getirmiştir. Buradaki sevgililerle muhtemeldir ki önceki hâmesi Seyfûddeve ve sarayındaki dostları yahut Mısır'dan kaçıp gideceği Kûfe'deki dostlarını kastetmiştir. Ancak Taha Hüseyin buradaki *el-Ehibbe* (Sevgililer) sözcüğüyle şairin ulaşamadığı kalbindeki arzuları kastettiğini ifade etmiştir.⁵⁷ Önceki kısımlarda incelediğimiz methiyesinde dillendirdiği gibi bu girizgâh beyitlerinde de karşı koyamadığı arzularından yakındığını dile getirmiştir. Ayrıca feleğe veryansın etmiş ve kendisindeki aşk adına bütün duyguları alıp götürdüğünü söylemiştir. Bu girizgâh bölümü öylesine duygu ve

hüzün yüklüdür ki; okuyan kişiyi bir hicviyeyle karşı karşıya bırakmaktan ziyade kalbini hüznü boğan aşk şiirleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Benzer şekilde şair, bu beyitlerde Kâfûr'un himayesindeyken yaşadıklarının ya da feleğin kendisine yaşattıklarının onu ne hale getirdiğini, önceki halinden eser bırakmadığını hatta hayata karşı bütün duygularını kaybettiğini söylemiştir. Kısacası Mütenebbî dolaylı yoldan Kâfûr'u hicvetmiş olsa da hayallerinin suya düşmesinden sonraki ruh halini betimlemiştir.

Böylesine duygu yüklü bir girişin akabinde dokuzuncu beyitle kasidenin ana teması olan yergiye geçiş yapıldığı söylenebilir. Bu geçiş doğrudan Kâfûr'a yergi yapılarak olmamıştır. Şair, Kâfûr'un himayesinde olmaktan şikâyet etmekle birlikte insanların onun bu yaşamına gıpta ettiğini dile getirerek hayattaki tuhafliklardan dem vurmıştır. Kasidenin bölümleri arasında geçişi sağlayan bir köprü görevi gören bu beyitten sonra doğrudan Kâfûr'u hedef alan beyitlere yer vererek kasidenin ana temasını işlemeye başlamıştır. İlk olarak onuncu beyitte bütün servetinin Kâfûr tarafından verilen yalan vaatlerden ibaret olduğunu dile getirmiştir. Bu şekilde kendisine verilen hiçbir vaadin yerine getirilmediğini ve servet adına hiçbir şeyinin olmadığını söylemiştir. Şair, Mısır'daki ilk zamanlarında maddî yünden refah içinde yaşamış olsa da Kâfûr'la ipleri kopardıktan sonra sıkıntılı zamanlar geçirmiştir. Öyle ki Halep'ten Mısır'a geldiği mal varlığıyla aynı şekilde Kûfe'ye kaçmış, maddî olarak Kâfûr'dan hiçbir kazanç elde etmemiştir.

Methiyelerinde yer yer Mısır halkına övgüler söyleyen Mütenebbî, bu hicviyesinde Mısır halkını cimrilikle ve gelen misafirlere kötü davranmakla hatta onları zorla alıkoymakla yermiştir. Genel anlamda Mısır halkına bu eleştirileri yapmış olsa da bu eleştirilerinin özünde Kâfûr vardır. Çünkü on dördüncü beyitte onun fiziksel özelliklerini tasvir ederek Kâfûr'a gönderme yapmıştır. Şair bu beyitlerinde Kâfûr'u cimrilikle suçlasa da bazı klasik kaynaklar bunun tam tersine işaret etmektedir.⁵⁸ Hatta sarayındaki ulema ve şairlere oldukça cömert davrandığını kaydetmektedir. Aynı şekilde Mütenebbî, Kâfûr'un efendisi İhşîdî hükümdarı Muhammed b. Tuğç'u suikastla öldürdükten sonra tahta geçtiğini iddia etmiştir. Tarihî kaynaklar bu bilgiyi doğrulamamaktadır. Ayrıca on altıncı beyitteki “*özgürler köle, köleler ise efendi oldu*” ifadesiyle yüzyıllarca süre gelen düzenin Mısır topraklarında bozulduğuna dikkat çekmiştir.

أَنِّي بِمَا أَنَا بِكَ مِنْهُ مُحْسَدٌ
أَنَا الْغَنِيُّ وَأَمَّا الْوَالِي الْمَوَاعِيدُ
عَنِ الْقَرَى وَعَنِ التَّرْحَالِ مُحَدُودٌ
مِنَ اللَّسَانِ فَلَا كَانُوا وَلَا الْجُودُ

9. مَاذَا لَقِيتَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَعْجَبَهُ
10. أَمْسَيْتَ أَرْوَحَ مَثَرِ خَازِنَا وَيَدَا
11. إِنِّي نَزَلْتُ بِكَذَّابِينَ ضَيِّفَهُمْ
12. جُودَ الرِّجَالِ مِنَ الْأَيْدِي وَجُودَهُمْ

13. مَا يَقْبِضُ الْمَوْتَ نَفْسًا مِنْ نَفْسِهِمْ
 14. مِنْ كُلِّ رِخْوٍ وَكَاءِ الْبَطْنِ مَنْفَتِقٍ
 15. أَكَلْتُمَْا اغْتَالَ عَبْدُ السُّوءِ سَيِّدَهُ
 16. صَارَ الْخَصِيُّ إِمَامَ الْآبِقَيْنِ بِهَا
 إِلَّا فِي يَدِهِ مِنْ نَتْنِهَا عِيدُ
 لَا فِي الرِّجَالِ وَلَا النَّسْوَانِ مَعْدُودُ
 أَوْ خَانَهُ فَلَهُ فِي مَصْرِ تَهْيِيدُ
 فَالْحُرُّ مَسْتَعْبِدٌ وَالْعَبْدُ مَعْبُودُ

9. Bu dünyada karşılaştığım (bazı) şeylere şaşırıyorum! (İnsanlarca) gıpta edilene ben göz yaşları döküyorum.

10. Ben, servetini himaye etme hususunda zenginlerin en rahatıyım. (Çünkü) serveti (kuru) vaatler olan bir zenginim.

11. Hem misafirlerine güzel ikramda bulunmayan hem de yola revan olmalarını engelleyen yalancı bir topluluğa konuk oldum.

12. İnsanlar verdikleri hediyelerle cömerttir, bu topluluğun cömertliği ise kuru laftan ibarettir. Onlar da cömertlikleri de olmaz olsun!

13. Ölüm, onların pisliğinden (sakınmak) için onların canını elindeki bir sopayla alacak.

14. (Onlardan) sarkık bedenli ve yellenen her biri ne kadından ne de erkekten sayılırlar.

15. (Kâfûr gibi) kötü bir köle efendisine suikast kurdukça ya da ihanet ettikçe, Mısır'da (tahta geçerek) saltanatı mı yürüyecek?

16. Hadım (Kâfûr) Mısır'da, (efendilerinden) kaçanların lideri oldu. (Burada) özgürler köle, köleler ise efendi oldu.⁵⁹

Yukarıdaki beyitlerin akabinde on yedinci beyitte bekçilerin uykuya dalmasından dolayı tilkilerin Mısır'ın meyve bahçelerini talan ettiğinden bahsedilmiştir. Mısır'ın bekçilerinden kasıt hükümdarlar, tilkilerden kasıt ise kölelerdir.⁶⁰ Hükümdarların ihmalkâr davranışlarından dolayı kölelerin zenginleşerek güç sahibi olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca bir kölenin özgür birine kardeş olamayacağı söylenmiştir. Burada *köle* ifadesiyle Kâfûr, *özgür kişi* ifadesiyle Muhammed b. Tuğç'un oğlu kastedilmiştir. Çünkü Kâfûr, onun kardeşi olarak anılıyordu.⁶¹ Devamındaki beyitte ise kölelerin nankör olduklarına; ancak sopayla terbiye edilebileceklerine değinilmiştir. Bu beyitlerde aslen Habeşli bir köle olan Kâfûr üzerinden genel anlamda Mısır'daki bütün kölelerin hedef alındığı söylenebilir. Mütenebbî, bu hicviyesinde Kâfûr gibi kendisini aldatan, verdiği vaatleri yerine getirmeyen bir şahsiyete nasıl olurda bir zamanlar mübalağalı methiyeler söylediğine şaşkınlıkla bakmış ve bu şaşkınlığının altında yaşadığı pişmanlığını da yansıtmıştır. Öyle ki bu pişmanlığı, kalbinde Kâfûr'a yönelik yirminci beyitte *köpek* ifadesini kullanacak kadar kine sebep olmuştur. Ayrıca Kâfûr'u hicvederken bazen onun ten rengini ve fiziksel özelliklerini ta'rif yoluyla hedef

almıştır. Örneğin yirmi birinci beyitte siyahî Kâfûr için *Ebü'l-Beydâ'* (Bembeyaz) sıfatını kullanarak ta'riz sanatını başarılı bir üslupla sergilemiştir. Bazı kaynaklar Mütenebbî'nin Mısır'da tutulmasının sebebi olarak Kâfûr'un onu serbest bırakır bırakmaz kendisine hicviyeler yazacağını düşündüğünden dolayı olduğunu ileri sürerken⁶² şair, yirmi üçüncü beyitte kendince tutsaklığını şu ifadelerle açıklamıştır: *Kudretli biri ve arzulanan (bir hâmi) olduğu söylenilmesi için beni tutsak etti*. Burada Mütenebbî güçlü bir şair olduğuna gönderme yaparak kendisi gibi bir şairin ancak güçlü hükümdarların himayesinde olabileceğini dile getirmiştir.

فَقَدْ بَشِمْنَ وَمَا تَفْنَى الْعَنَايِدُ	17. نَامَتْ نَوَاطِيرُ مِصْرٍ عَنِ تَعَالِبِهَا
لَوْ أَنَّكَ فِي ثِيَابِ الْحِيرِ مَوْلُودُ	18. الْعَبْدُ لَيْسَ لِحِرٍ صَالِحٍ بَأَخٍ
إِنَّ الْعَبِيدَ لَأَنْجِسَ مِنْكَ يَدُ	19. لَا تَشْتَرِ الْعَبْدَ إِلَّا وَالْعَصَا مَعَهُ
يَسِيءُ بِي فِيهِ كَلْبٌ وَهُوَ مُحَمَّدُ	20. مَا كُنْتُ أَحْسَبُنِي أَحْيَا إِلَى زَمَنِ
وَأَنْ مِثْلَ أَبِي الْبَيْضَاءِ مَوْجُودُ	21. وَلَا تَوَهَّمْتُ أَنَّ النَّاسَ قَدْ فُقِدُوا
تَطِيعُهُ ذِي الْعَضَارِيطِ الرَّعَادِيدُ	22. وَأَنْ ذَا الْأَسْوَدِ الْمُتَقَوَّبِ مَشْفَرُهُ
لَكِي يُقَالُ عَظِيمِ الْقَدْرِ مَقْصُودُ	23. جَوْعَانٌ يَأْكُلُ مِنْ زَادِي وَيَمْسِكُنِي

17. Uyuyakalan Mısır'ın bekçileri tilkileri görmedi. Bu tilkiler, tıka basa karınlarını doyurdu ama üzüm salkımları tükenmedi.

18. Erdemli bir özgürün kıyafetinde var olsa da bir köle, ona kardeş olamaz.

19. Bir köle satın alırken onunla birlikte sopa da satın al. (Çünkü) köleler pis ve uğursuzdurlar.

20. Bana acı çektiren bir köpeğin övüleceği bir zamana kadar yaşayacağımı hiç hayal etmezdim.

21. ..düşünmezdim (cömert) insanlar öldükten sonra onun gibi bembeyaz tenli birinin kalacağını.

22. ... ve etrafındaki sefil korkakların böyle yarık dudaklı bir zenciye itaat edeceğini.

23. Azığıma göz dikecek kadar aç biridir. Kudretli biri ve arzulanan (bir hâmi) olduğu söylenilmesi için beni tutsak etti.⁶³

Ebü'l-Misk Kâfûr, İhşîdiler'in kurucu hükümdarı Muhammed b. Tuğç tarafından on sekiz dinara satın alınmış Habeşli siyahî bir köleydi. Hükümdar ondaki yeteneğin, zekânın farkına vardıkten sonra onu önemli görevlere getirmişti.⁶⁴ Mütenebbî, Kâfûr'u saraya alan, önemli görevler veren ve en

sonunda Mısır'a hükümdar olmasına sebep olan Muhammed b. Tuğç'u da bu hicviyesinde hedef alarak bir nevi onun durumuna hüzünlenmiş ve yirmi dördüncü beyitte bunu dile getirmiştir. Akabindeki beyitlerde Kâfûr'un himayesinde olmayı zillet içinde olmakla eş değer tutmuş ve bu zillet durumundan kurtuluş yolu olarak gördüğü ölümü ise şaraba benzetmiştir. Bu beyitlerin en keskini ve aşağılayıcısı ise Kâfûr'un soyunu küçümsediği yirmi yedinci beyit olmuştur. Öyle ki şair, Kâfûr'un köle bir aileden geldiğini ve cömertliğin ne olduğunu bilmediğini ileri sürmüştür. Aynı şekilde Kâfûr'un geçmişte köle pazarlarında köle tüccarlarının elinde satılmak için oradan oraya sürüklenen, kulaklarına takılan halkalardan dolayı kan revan içinde kalan değersiz bir köle olduğunu söylemiş, onca cömert erkek varken nasıl oluyor da cömertliğin hadım edilmiş bir köleye kaldığını hayretle karşılamıştır. Kısacası şair, bu son beyitlerde Kâfûr'un geçmişte köle sınıfına mensup olmasını hedef alarak onu küçük düşürmeye çalışmıştır.

24. إِنَّ امْرَأَةً حَبْلِي تَدِيرُهُ
لَمْ تَسْتَضَامْ سَخِينِ الْعَيْنِ مَفْؤُودُ
وَيَلْمُهَا خَطَّةً وَيَلْمِ قَابِلَهَا
لَمَثَلَهَا خَلَقَ الْمَهْرِيَّةَ الْقَوُودُ
25. وَعِنْدَهَا لَتَةٌ طَعْمِ الْمَوْتِ شَارِبُهُ
إِنَّ الْمَنِيَّةَ عَنِدَ الْبُذْلِ قَنَدِيدُ
26. مَن عَثِمَ الْأَسْوَدَ الْمُخْصِي مَكْرَمَةً
أَقْوَمَهُ الْبَيْضُ أَمْ أَبَاتُهُ الْصِيدُ
27. أَمْ أَدْنَاهُ فِي يَدِ النَّخَّاسِ دَامِيَّةٌ
أَمْ قَادِرُهُ وَهُوَ بِالْفَلَسِينِ مَرْدُودُ
28. فِي كُلِّ لُؤْمٍ وَبَعْضِ الْعَذْرِ تَفْنِيدُ
أَوَّلَى اللَّئَامِ كُؤُوفِيرٍ بِمَعْدَرَةٍ
29. عَنِ الْجَمِيلِ فَكَيْفَ الْخَصِيَّةِ السَّوْدُ
وَوَذَاكَ أَنَّ الْفُحُولَ الْبَيْضَ عَاجِزَةً
30.

24. *Hamile (koca göbekli), cariyenin (hadım edilmişin) yönettiği kişi; kalbi yaralı, (ağlamaktan) gözleri kızarmış ve ziyana uğramış kişidir.*

25. *(İçinde bulunduğum) bu duruma da ondan hoşnut olana da hayretler olsun! (Böyle durumlardan kaçış için) uzun boyunlu Mehriyye develeri yaratılmış.*

26. *Bu durumda ölüm şarabının tadına varır onu içen, zillet içindeyken ölüm, şarap gibi tatlı gelir.*

27. *Zenci hadıma kim öğretecek cömertliğin ne olduğunu? Beyaz olan kavmi mi yoksa av ve ganimet peşinde koşan ataları mı?*

28. *Yoksa köle tüccarının elinde kulakları kan içinde kalmış mıdır? Ya da iki kuruşa dahi razı olunmayacak kadar değeri yok mudur?*

29. *Kâfûrcuk, her cimriliğe bir mazeretle cimrilerin evlasıdır. (Lakin) Bazı bahaneler kınama ve (yergidir).*

30. *Cömert erkekler iyilik yapmaktan aciz iken, nasıl oluyor da zenci hadımlar iyilik yapıyor.⁶⁵*

Sonuç

Arap edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olan Mütenebbî'nin divanının önemli bir kısmını, İhşîdî hükümdarı Ebü'l-Misk Kâfûr için kaleme alınan ve Kâfûriyyât olarak bilinen şiirler teşkil etmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda bu şiirlerin genel itibarıyla iki konu etrafında cereyan ettiği tespit edilmiştir. Bunlardan ilki; şairin hükümdar tarafından kendisine vaat edilen valilik sözünün gerçekleşmesi için söylediği methiyeler, diğeri ise bu sözün gerçekleşmemesi üzerine hükümdara yazdığı hicviyelerdir.

Kâfûriyyât şiirlerinin büyük bir kısmını methiyeler oluşturur. Mütenebbî, Kâfûr'a yazdığı bu methiyelerinde mübalağalı ifadeler kullanır, teşbihlerinde aşırıya geçer, hükümdarın gücünün ve saltanatının propagandasını yaparak ihsanlarına mazhar olabilmek için sanatının tüm imkânlarını kullanır. Ancak bu methiyelerinde içten duygular yansıtmaz. Öyle ki Kâfûr'dan bahsederken eşi benzeri olmayan, teninin parlaklığıyla bütün parıltıları yok eden, güzelliğiyle insanlara gençlik çağlarını unutturan şekilde onun sahip olmadığı sıfatlar kullanarak övgüyü alayla harmanlar, onda bulunan bazı olumsuz sıfatları aklamaya çalışır. Nitekim methiyelerin bu karakterde olmasına sebep olan etkenin şairin kalbinde yatan ve uğruna birçok felaketi göze aldığı arzuları olur. Kâfûr'a yazdığı methiyelerin genel üslubu bu şekildedir. Değerlendirdiğimiz kasidesinde de durum böyledir.

Mütenebbî, bu kasidesine klasik Arap şiirinde methiye türü kasidelerin ayrılmaz bir parçası olan aşk konulu beyitlerin bulunduğu nesib (teşbib) bölümüyle başlangıç yapar ve neo-klasik bir üslup sergiler. Böyle bir başlangıçla etrafındakilerin ruhuna hitap ettiğini ve methiyesine romantizm katarak sanatsal değerini yükselttiğini söylememiz mümkündür. Akabinde Kâfûr'a yönelik nasihat tarzında hikmetli beyitlere yer verip güç ve saygınlığın ancak parayla olabileceğini söyler. Ana tema methiyede; genel itibarıyla medih şairlerinin memdûhlarını övdüğü gibi kahramanlık, cesaret, cömertlik, bağışlayıcı, vefakârlık gibi sıfatlarla hâmisini yüceltir. Bu kısımda kullandığı üslup dikkatlice incelendiğinde bu üslubun samimi duygulardan uzak, sadece çıkar amaçlı ifadelerin sarf edildiği ve gerçek manada tekellüf kokan övgülerin olduğu görülür. Ayrıca şair övgülerinde kısmen de olsa memdûhuna insanüstü sıfatlar yüklemeye çalışır. Kasidenin son bölümlerinde ise sanatını pazarlayıp hayalini kurduğu hedefine ulaşabilmek için Kâfûr'un rızasını kazanma hususunda oldukça gayretli davranışlar sergilediği görülür.

Mütenebbî'nin Kâfûr'a söylediği ve Kâfûriyyât şiirlerinde önemli bir yer teşkil eden hicviyeleri ise en az methiyeleri kadar başarılı ve sanatsal değeri yüksek kasidelerdir. Yıllarca hoşnut olmadığı bir kişiyi överken kalbinin derinliklerinde sakladığı kin ve nefreti bu hicviyelerinde gün yüzüne çıkarır. Şair, fahiş ifadelerin ve içeriklerin olduğu bu hicviyelerinde Kâfûr'u alay

konusu etmekten ya da gülünç duruma düşürmekten çok onu fiziksel özellikleriyle ve aslen köle sınıfına mensubiyetine işaret ederek nesebiyle aşağılar. Kâfûr'un himayesinde kaldığı sürede yaşadığı karamsar ve hüznü ruh halini bu hicviyelerine sığdırır. Bir bakıma yaşadığı hayal kırıklıklarının intikamını alarak kalbinde biriktirdiği öfkesini, nefretini bu hiciv beyitlerine kusar. Kısacası bu hicviyeler hayal kırıklığına uğramış bir şairin yaşadığı duyguları her kelimesiyle yansıtır.

Nitekim değerlendirdiğimiz hicviyesine öylesine duygu yüklü beyitlerle başlar ki; hiciv beyitlerinden çok gazel konulu beyitleri andırır. Bu şekilde bir giriş yapmasıyla Mısır'da geçirdiği dört yıl boyunca içinde bulunduğu ruh halini okuyucuya anlatmaya çalışır. Ayrıca otuz beyitlik bir kasidenin yaklaşık olarak üçte birinde kendi ruhsal durumunu betimlemeye çalışması oldukça dikkat çekici olur. Bu duygusal beyitlerin peşi sıra ilerleyen kısımlarda Kâfûr'un köle sınıfından gelmesini, zenci ve hadım olmasını hedef alarak aşağılayıcı hatta argo diyebileceğimiz ifadelerle onu yermesi de etkili olur. Kısacası methiyelerinde kullandığı bütün ifadelerin tam zıtlarına hicviyesinde yer verir. Methiyesi Kâfûr'un nezdinde ne kadar güzel ve etkileyici olmuşsa hicviyesinin de bir o kadar çirkin ve yıkıcı olduğu söylenebilir. Bu da Mütenebbî'nin istediği zaman methiyeleri gibi başarılı hicviyeler yazabilen güçlü bir şair olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman Efendi, H. Z. (2006). *Kalbu kâfûriyyâti'l-Mütenebbî mine'l-medih ilâ'l-hicâ'*, (Thk.: Hamdî eş-Şeyh), İskenderiye: el-Mektebu'l-câmî 'î'l-hadîs.
- Ağırakça, A. (2019). "Ebû'l-Misk Kâfûr", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (ek-II, s. 1-2) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- el-Atâbekî, Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrıberdî. (1963). *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Ğâhire*, Mısır: Vüzerâtü's-sekâfe.
- Ayyıldız, E. (2020) "el-Mutenebbî'nin Seyfûddeve'ye Methiyeleri (Seyfiyyât)". Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.(c. 2, sy. 7: 497-518) Zonguldak.
- Azzâm, A. (2014). *Zikrâ Ebî't-Tayyib ba 'de elfin 'âmin*, Kahire: Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe.
- el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. (1997). *Hizânetü'l-edeb ve lubbu libâbi lisâni'l-Arab*, (Thk.:Abdüselam Muhammed Harun), Kahire: Mektebetü'l-hâncî.
- el-Bedî', Y. (2009). *eş-Şubhu'l-munebbî 'an hayşiyyeti'l-Mutenebbî*, (Thk.: Mustafa es-Sekâ ve Muhammed Şetâ), Kahire: Dâru'l-me'ârif.

- Blachère, R. – Pellat, Ch. (1993). “al-Mutanabbî”, The Encyclopaedia of Islam. (VII, s. 769-772) Leiden: E. J. Brill.
- Blachère, R. (1979). “Mütenebbî”, İslâm Ansiklopedisi. (VIII, s. 858-862) İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Blachère, R. (1985). *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî dirâse fi't-târîhi'l-edebî*, (İ. el-Kilâni, çev.) Dimaşk: Dâru'l-fikr.
- el-Bustânî, B. (2014). *Udebâ'u'l-'Arab fi'l-a'suri'l-'Abbâsiyye: hayâtuhum, âsâruhüm, naqdu âsârihim*, Kâhire: Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe.
- el-Cârim, A. (2012). *eş-Şâ'iru't-ţumûh*, Kahire: Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe.
- Daş, F. (2021). “İbn Hânî el-Endelüsî'nin Edebî Kişiliği ve Divanındaki Başlıca Şiir Konuları”. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. (sy. 24: 907-926), İstanbul.
- Dayf, Ş. (1960). *el-Fennu ve mezâhibuhu fi's-şi'ri'l-Arabi*, Kahire: Dâru'l-me'ârif.
- Durmuş, İ. (1998). “Hiciv” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (XVII, s. 447-449) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Durmuş, İ. (2004). “Methiye” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (XXIX, s. 408-408) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Durmuş, İ. (2006). “Mütenebbî” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (XXXII, s. 195-200) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ekber Ahmed, Y. M. (2006). *el-Kâfûriyyât ve'l-Adudiyât fi şî'ri'l-Mütenebbî*, (Yayımlanmamış doktora tezi) Ümmü Dermân el-İslâmiyye Üniversitesi, Sudan.
- el-Fâhûrî, H. (1986). *el-Câmi' fi târihi'l-edebi'l-'Arabi 'el-Edebu'l-kađim'*, Beyrut: Dâru'l-cil.
- Ferrûh, Ö. (1984). *Târîhu'l-edebi'l-Arabi*. Beyrut: Dâru'l-'ilmi'l-melâyîn.
- Ğânem, H. M. (2010). *el-Âhar fi şî'ri'l-Mütenebbî*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) en-Necâh el-Vataniyye Üniversitesi, Filistin.
- Hazer, D. (2003). “el-Mutenebbî'nin Şiirinde Humma Tasvîri” Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi. (c. 2, sy. 4: 17-36) Çorum.
- Hilmî, M. K. (1921). *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî hayâtuhu ve hulûkuhu ve şî'ruhu ve uslûbuhu*, Kahire: Mektebetü lisani'l-'Arab.

- Hüseyn, T. (2013). *Ma'a'l-Mutenebbî*, Kâhire: Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe.
- el-'Ukberî, Ebû'l-Bekâ. (2012). *Divânu Ebi't-Ṭayyib el-Mütenebbî*, (Thk.: Mustafa eṣ-Sekâ vd.), Beyrut: Dâru'l-ma'rife li't-ṭibâ'at ve'n-neşr.
- İbn Ḥallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. (1978). *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'i'z-zamân*, (Thk.: İhsân Abbâs), Beyrut: Dâru şâdir
- el-Ma'arrî, Ebû'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh. (1992). *Şerhu divâni Ebi't-Ṭayyib el-Mütenebbî (Mu'cizu Ahmed)*, (Thk.: Abdülmecîd Diyâb), Kahire: Dâru'l-me'ârif.
- el-Mütenebbî, Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn. (1983). *Divânü'l-Mütenebbî*, Beyrut: Dâru Beyrut li't-ṭibâ'at ve'n-neşr.
- Nâcî, İbrâhîm. (2012). "Arap Şiirinin Önde Gelen İki Şairi; el-Ma'arrî ve el-Mutenebbî'nin Mukâyesesi", (çev. Osman Düzgün), Nûsha Dergisi, 2012, (c. 12, sy. 35:131-144) Ankara.
- Selahattin, G. (1999). *el-Mütenebbî'nin şiirinde medh* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- eṣ-Şe'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil. (1983). *Yetîmetü'd-dehr fi meḥâsini ehli'l-'aşr*, (Thk.: Mufîd Muhammed Kamîha), Beyrut: Dâru'l-kutub el-'ilmiyye.
- eṣ-Şe'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail. (Ts.). *Ebû't-Ṭayyib el-Mutenebbî ve mâ lehu ve mâ 'aleyhi*, (Thk.: Muhammed Muhittin Abdülhamid), Kâhire: Mektebetü'l-Ḥüseyn et-ticâriyye.
- eṣ-Şirâvî, Y. A. (2004). *Aṭlasu'l-Mutenebbî: Esfâruhu min şî'rihi ve ḥayâtîhi*, Beyrut: el-Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr.
- ez-Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. (1984). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (Thk.: Şuayb el-Arna'ut ve Ekrem el-Bûşî), Beyrut: Müessetü'r-risale.

¹ İbn Ḥallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'i'z-zamân*, (thk.: İhsân Abbâs), Dâru şâdir, Beyrut, 1978, c. I, s. 120; eṣ-Şe'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil, *Yetîmetü'd-dehr fi meḥâsini ehli'l-'aşr*, (thk.: Mufîd Muhammed Kamîha), Dâru'l-kutub el-'ilmiyye, Beyrut, 1983, c. I, s. 141; el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd, *Ḥizânetü'l-edebe ve lubbu libâbi lisâni'l-Arab*, (thk.: Abdüsselam Muhammed Harun), Mektebetü'l-ḥâncî, Kahire, 1997, c. II, s. 347.

² Durmuş, İsmail, "Mütenebbî" TDV Yayınları, 2006, c. XXXII, s. 196.

³ eṣ-Şe'âlibî, *Yetîmetü'd-dehr*, c. I, s. 142.

⁴ Dayf, Şevkî, *el-Fennu ve mezâhibuhu fi ş-şi'ri'l-Arabi*, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1960, s. 304.

⁵ Blachère, Régis, – Pellat, Charles, "al-Mutanabbî", *The Encyclopaedia of Islam*, 1993, c. VII, s. 770; Dayf, *el-Fennu ve mezâhibuhu*, s. 303-304.

- ⁶ Blachère, Régis, “Mütenebbî”, MEB Yayınları, 1979, c. VIII, s. 858.
- ⁷ Dayf, *el-Fennu ve mezâhibuhu*, s. 304.
- ⁸ İbn Hâllikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, c. I, s. 122.
- ⁹ Durmuş, “Mütenebbî”, 2006, c. XXXII, s. 196.
- ¹⁰ el-Bedî', Yusuf, *eş-Şubhu'l-munebbî 'an hayşiyeti'l-Mutenebbî*, (thk.: Mustafa es-Sekâ ve Muhammed Şetâ), Dâru'l-me'ârif, Kahire, 2009, s. 71.
- ¹¹ eş-Şe'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail, *Ebû't-Tayyib el-Mutenebbî ve mâ lehu ve mâ 'aleyhi*, (thk.: Muhammed Muhittin Abdülhamid), Mektebetü'l-Hüseyn et-ticâriyye, Kâhire, ts., s. 27; Hilmî, Muhammed Kemâl, *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî Hayâtuhu ve hûlkuhu ve Şi'ruhu ve Uslûbuhu*, Mektebetü Lisani'l-'Arab, Kahire, 1921, s. 53.
- ¹² Blachère, Régis, *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî dirâse fî't-târîhi'l-edebî*, (çev.: İbrahim el-Kilâni), Dâru'l-fikr, Dimaşk, 1985, s. 273.
- ¹³ el-Bedî', *eş-Şubhu'l-munebbî*, s. 112.
- ¹⁴ el-Atâbekî, Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire*; Vüzerâtü's-sekâfe, Mısır, 1963, c. IV, s. 1- vd.; Ağrakça, “Ebû'l-Misk Kâfûr” TDV Yayınları, ek-c. II, s. 1-2.
- ¹⁵ Ferrûh, Ömer, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, Dâru'l-'ilmi'l-melâyîn, Beyrut, 1984, c. II, s. 462.
- ¹⁶ İbn Hâllikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, c. I, s. 123.
- ¹⁷ el-Ma'arri ve Mütenebbî'nin mukayesesi hakkında bk. Nâcî, İbrâhîm. “*Arap Şiirinin Önde Gelen İki Şairi; el-Ma'arri ve el-Mutenebbî'nin Mukâyesesi*”, (çev. Osman Düzgün), Nûsha, 2012, (c. 12, sy. 35), 131-144.
- ¹⁸ İbn Hânî'nin hayatı ve şiirleri hakkında geniş bilgi için bk. Daş, Fuat. “İbn Hânî el-Endelüsî'nin Edebî Kişiliği ve Divanındaki Başlıca Şiir Konuları”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2021, (sy. 24), 907-926.
- ¹⁹ Hüseyn, Taha, *Ma'a'l-Mutenebbî*, Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe, Kâhire, 2013, s. 251.
- ²⁰ Ayyıldız, Esat, “el-Mutenebbî'nin Seyfüddevl'e Methiyeleri (Seyfiyyât)”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, (c. 2, sy. 7), s. 502; Hazer, Dursun, “el-Mutenebbî'nin Şiirinde Humma Tasvîri”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, (c. 2, sy. 4), s. 20.
- ²¹ Hüseyn, *Ma'a'l-Mutenebbî*, s. 251
- ²² Dayf, *el-Fennu ve mezâhibuhu*, s. 307.
- ²³ el-Mütenebbî, Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn, *Divânü'l-Mütenebbî*, Dâru Beyrut li't-tîbâ'at ve'n-neşr, Beyrut, 1983, s. 441.
- ²⁴ Hüsâm Zâde, Abdurrahman, *Kalbu Kâfirüyyâti'l-Mütenebbî mine'l-Medîh ilâ'l-Hicâ'*, (thk.: Hamdî eş-Şeyh), el-Mektebu'l-câmi'i'l-hadîs, İskenderiye, 2006, s. 17,22.
- ²⁵ Ğânem, Halid Muhammed, *el-Âhar fî şî'ri'l-Mütenebbî*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), en-Necâh el-Vataniyye Üniversitesi, Filistin, 2010, s. 120.
- ²⁶ Durmuş, İsmail, “Methiye” TDV Yayınları, 2004, c. XXIX, s. 406.
- ²⁷ el-Bustânî, Buṭrus, *Udebâ'u'l-'Arab fî'l-a'suri'l-'Abbâsiyye: hayâtuhum, âşâruhum, naḳdu âşârihim*, Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe, Kâhire, 2014, s. 253.
- ²⁸ Selahattin, Goran, *el-Mütenebbî'nin şiirinde medh*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, 1999, s. 82.
- ²⁹ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 441.
- ³⁰ el-Bustânî, Udebâ'u'l-'Arab fî'l-a'suri'l-'Abbâsiyye, s. 254.
- ³¹ Hazer, *el-Mutenebbî'nin Şiirinde Humma Tasvîri*, s. 22.
- ³² el-Fâhûrî, Hannâ, *el-Câmi' fî târîhi'l-edebî'l-'Arabî 'el-EdEbû'l-ḳadîm*, Dâru'l-cil, Beyrut, 1986, s. 797.
- ³³ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 453.
- ³⁴ eş-Şe'âlibî, *Ebû't-Tayyib el-Mutenebbî*, s. 23.

- ³⁵ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 453.
- ³⁶ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 453.
- ³⁷ Huseyn, *Ma'a'l-Mutenebbî*, s. 241.
- ³⁸ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 454.
- ³⁹ Ahmed, Yusuf Muhammed Ekber, *el-Kâfûriyyât ve'l-Adudiyât fî Şi'ri'l-Mütenebbî*, (Yayınlanmamış doktora tezi) Ümmü Dermân el-İslâmiyye Üniversitesi, Sudan, 2006, s. 81.
- ⁴⁰ el-'Ukberî, Ebû'l-Bekâ, *Divânu Ebi't-Tayyib el-Mütenebbî*, (thk.: Mustafa eş-Sekâ vd.), Dâru'l-ma'rife li't-tibâ'at ve'n-neşr, Beyrut, 2012, c. IV, s. 26.
- ⁴¹ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 455.
- ⁴² el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 456.
- ⁴³ Blachère, *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî dirâse fî't-târîhi'l-edebî*, s. 292.
- ⁴⁴ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 457.
- ⁴⁵ Durmuş, İsmail, "Hiciv" TDV Yayınları, 1998, c. XVII, s. 447.
- ⁴⁶ Azzâm, Abdülvehhab, *Zikrâ Ebi't-Tayyib ba'de Elfîn 'Âmin*, Müessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, Kahire, 2014, s. 166.
- ⁴⁷ el-Cârim, Ali, *eş-Şâ'iru't-tümûh*, Müessesetu hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe, Kahire, 2012, s. 92.
- ⁴⁸ Durmuş, "Mütenebbî" TDV Yayınları, c. XXXII, s. 197.
- ⁴⁹ Blachère, *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî dirâse fî't-târîhi'l-edebî*, s. 297-31.
- ⁵⁰ eş-Şirâvî, Yusuf Ahmed, *Atlasu'l-Mutenebbî: Esfârûhu min şî'rihi ve hayâtîhi*, el-Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Beyrut, 2004, s. 67-68.
- ⁵¹ el-Bustânî, *Udebâ'u'l-'Arab fî'l-a'suri'l-'Abbâsiyye*, s. 259.
- ⁵² Huseyn, *Ma'a'l-Mutenebbî*, s. 279.
- ⁵³ Ağırakça, "Ebû'l-Misk Kâfûr", ek-c. II, s. 1.
- ⁵⁴ Huseyn, *Ma'a'l-Mutenebbî*, s. 279.
- ⁵⁵ Durmuş, "Mütenebbî" TDV Yayınları, c. XXXII, s. 197.
- ⁵⁶ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 506.
- ⁵⁷ Huseyn, *Ma'a'l-Mutenebbî*, s. 283.
- ⁵⁸ ez-Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (thk.: Şuayb el-Arna'ut ve Ekrem el-Bûşî), Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1984, c. XVI, s. 191.
- ⁵⁹ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 506.
- ⁶⁰ el-Maarri, Ebû'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh, *Şerhu divâni Ebi't-Tayyib el-Mütenebbî (Mu'cizu Ahmed)*, (thk.: Abdülmecîd Diyâb), Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1992, c. IV, s. 172.
- ⁶¹ el-Maarri, *Şerhu divâni Ebi't-Tayyib el-Mütenebbî*, c. IV, s. 172.
- ⁶² Blachère, *Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî dirâse fî't-târîhi'l-edebî*, s. 297-301.
- ⁶³ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 507.
- ⁶⁴ el-Atâbekî, , *en-Nücümü'z-zâhire*, c. IV, s. 1.
- ⁶⁵ el-Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, s. 508.